

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ЛАВРЕНТІЙ МАКСИМ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Допускається до захисту:
в.о. завідувача кафедри
української мови і культури,
д-р філол. наук, професор
_____ Коваль Л.М.
« » грудня 2020 р.

**«ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНИХ ДЕБАТІВ
(НА ПРИКЛАДІ ВІТЧИЗНЯНИХ ТОК-ШОУ)»**

Спеціальність 035 Філологія

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:

О.В. Антонюк, доцент кафедри української
мови і культури,
канд. філол. наук, доцент

Оцінка: ____ / ____ / ____

Голова ЕК: _____

Вінниця 2020

АНОТАЦІЯ

Лаврентій М. О. Жанрово-стилістичний аналіз політичних дебатів (на прикладі вітчизняних ток-шоу). Спеціальність 035 «Філологія», 035.10 «Прикладна лінгвістика», освітньо-професійна програма «Публічна лінгвістика». Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2020. 81 с.

У кваліфікаційній роботі досліджено жанрово-стилістичний аналіз політичних дебатів (на прикладі вітчизняних ток-шоу). Показано лінгвістичний аспект передвиборчих дебатів між П. Порошенком та В. Зеленським. Встановлено, що у теледебатах між П. Порошенком та В. Зеленським вербалізовані прецедентні феномени представлені прецедентними ситуаціями та прецедентними текстами.

Ключові слова: *політичний дискурс, засоби масової інформації, політичні дебати, політична комунікація, мовленнєвий жанр, прецедентний феномен, прецедентний текст, прецедентна ситуація.*

81 сторінка, 69 джерел.

Lavrentii M. Genre and stylistic analysis of political debates (on the example of domestic talk shows). Specialty 035 «Philology», 035.10 «Applied Linguistics», Educational and professional program «Public Linguistics». Vasyl Stus Donetsk National University. Vinnytsia, 2020. 81 p.

The qualifying work examines the genre and stylistic analysis of political debates (on the example of domestic talk shows). The linguistic aspect of the election debate between P. Poroshenko and V. Zelensky is shown. It is established that in televised debates between P. Poroshenko and V. Zelensky verbalized precedent phenomena are represented by precedent situations and precedent texts.

Key words: *political discourse, mass media, political communication, speech genre, precedent phenomenon, precedent text, precedent situation.*

81 pages, 69 sources.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ	9
1.1. Поняття політичного дискурсу у науковій літературі.....	9
1.2. Сучасний політичний дискурс як об’єкт лінгвістичних досліджень.....	19
1.3. Політичний дискурс: типологія та текстотвірні ознаки.....	34
Висновки до розділу 1.....	40
РОЗДІЛ 2. ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНИХ ДЕБАТІВ (НА ПРИКЛАДІ ВІТЧИЗНЯНИХ ТОК-ШОУ)	42
2.1. Дебати як мовленнєвий жанр українського політичного дискурсу.....	42
2.2. Типологія мовленнєвих жанрів українського політичного дискурсу.....	49
2.3. Лінгвістичний аспект передвиборчих дебатів між П. Порошенком та В.Зеленським.....	56
Висновки до розділу 2.....	68
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	72
ДОДАТКИ	80
Додаток А. Підтвердження апробації результатів дослідження.....	80
Додаток Б Декларація академічної доброчесності.....	81

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ПД – політичний дискурс

ЗМІ – засоби масової інформації

ПК – політична комунікація

МЖ – мовленнєвий жанр

ПФ – прецедентний феномен

ПТ – прецедентний текст

ПС – прецедентна ситуація

ВСТУП

Актуальність теми. Політичний дискурс (далі – ПД) розглядається як одне із центральних понять політичної лінгвістики як галузі дискурсології. Предметом вивчення політичної лінгвістики є тексто-мовленнєві і комунікативно-риторичні характеристики ПД. У дослідженнях ПД нині немає єдиної основи, термінології та методології. Численність та різнонаспрямованість робіт у цій сфері інколи приводить дослідників до думки, що створення стрункої системи трактування ПД не є теоретично можливим. Із цим можна частково погодитись, якщо врахувати різноманітність інтерпретацій самого поняття «дискурс»: від розуміння дискурсу як конкретної комунікативної події, що фіксується у формі тексту до «сукупності текстів, що тематично співвідносяться між собою» [60, с.101]. Але це не виключає необхідності формування певного термінологічного мінімуму, який міг би сприяти систематизації подальших досліджень ПД.

Кроком до напрацювання певного понятійного апарату є аналітичне узагальнення вже існуючих підходів. Час від часу здійснюються вдалі спроби таких узагальнень, зокрема, у роботах О. Шейгал, О. Селіванової, Н. Кондратенко, Л. Стрій, Л.Л.Славова, Т. Ващук, Н. Одарчук [62; 47; 28; 51; 12; 39]. Активні пошуки специфіки ПД досить динамічно поповнюють дослідницьку базу, отже, знову потребують систематизації й узагальнення.

2019 рік для України стає роком важливих випробувань і можливих кардинальних змін, адже на цей період випадає повне перезавантаження політичної влади у країні. Перший етап у вигляді президентської виборчої кампанії вже пройшов, і він показав, що українське суспільство прагне змін.

Попереду ще один не менш важливий, а можливо й набагато вагоміший етап – вибори законодавчої гілки влади – парламентські. Відтак, дослідження сучасного політичного дискурсу стає актуальним як ніколи: адже науковий підхід до аналізу його складових, процесів, тенденцій, явищ дасть змогу побачити розгорнуту картину рівня розвитку соціально-політичної сфери життя в Україні. Одною з форм політичного дискурсу є теледебати, а в межах

президентської виборчої кампанії в Україні 2019 року дебати між Петром Порошенком та Володимиром Зеленським, які відбулися 19 квітня у Києві на НСК “Олімпійський”, стали найбільш очікуваною й найбільш обговорюваною подією.

Тому аналіз лінгвістичного аспекту цього дійства займе помітне місце в дослідженні сучасного українськомовного політичного дискурсу. Теледебати мають свої специфічні риси й конкретну мету, які безпосередньо впливають на зміст, форму й навіть експресивну наповнюваність мовлення кандидатів. Найбільш яскравими та місткими (інформаційно й емоційно) у ньому є прецедентні феномени.

У нашій роботі ми зосередимо увагу на дослідженні вербалізованих типів прецедентних одиниць (прецедентних ситуацій і прецедентних текстів) та на різноманітних засобах їх реалізації в мовленні. Уважаємо, що вивчення проблеми вербалізації названих прецедентних одиниць, їх змістовної складової в теледебатах допоможе глибше проаналізувати лінгвістичний аспект сучасного українського політичного дискурсу.

Аналіз досліджень. О. Шейгал виокремлює три підходи до аналізу ПД: дескриптивний, критичний і когнітивний [62, с.165]. Дескриптивний підхід пов’язаний із вивченням мовної поведінки політиків: мовних засобів, риторичних прийомів і маніпулятивних стратегій, які використовуються політиками з метою переконання, а також з аналізом змісту політичних текстів. Критичний підхід спрямований на критичне вивчення соціальної нерівності, вираженої в мові або дискурсі.

У роботах Р. Водак [69] та Т. ван Дейка [66] та інших представників критичної лінгвістики розглядається проблема використання мови як засобу влади і соціального контролю. Цей підхід трактується як заангажований і тенденційний, оскільки критичний дискурс-аналіз передбачає відкрите обстоювання дослідником позицій тих, хто позбавлений влади. Когнітивний підхід дозволяє від опису одиниць і структур дискурсу перейти до моделювання структур свідомості учасників політичної комунікації.

Моделювання когнітивної бази ПД відбувається через аналіз фреймів і концептів ПД, метафоричних моделей і стереотипів, що є в основі політичних переконань, а також через аналіз зв'язку мови й ідеології.

Н. Кондратенко [32] виокремлює та вважає продуктивним комунікативно-дискурсивний принцип аналізу ПД, який також поділяє на три підходи: комунікативний, дискурсивний і лінгвопрагматичний.

Комунікативний підхід реалізується вивченням діалогічного спілкування комунікантів у ПД, вербальних аспектів спонтанного мовлення політиків. Дискурсивний підхід пропонує виокремлення параметрів формування та функціонування політичного дискурсу (театральності, міфологізації, агональності, ритуальності тощо), а також аналіз різних типів дискурсу, що корелюють із політичним (насамперед це рекламний дискурс і дискурс засобів масової інформації (далі – ЗМІ)), вивчення особливостей мовного маніпулювання в політичному дискурсі тощо.

Лінгвопрагматичний підхід, за Н. Кондратенко, передбачає вивчення мовленнєвих жанрів та комунікативних стратегій і тактик, особливостей мовленнєвої поведінки в політичному спілкуванні [33, с.34].

Об'єкт дослідження – дебати як мовленнєвий жанр українського політичного дискурсу.

Предмет дослідження – жанрово-стилістичний аналіз політичних дебатів (на прикладі вітчизняних ток-шоу).

Метою магістерської роботи є загальна характеристика політичних дебатів (на прикладі вітчизняних ток-шоу).

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішувались такі **завдання**:

- розглянути поняття політичного дискурсу у науковій літературі;
- дослідити сучасний політичний дискурс як об'єкт лінгвістичних досліджень;
- оглянути типологію та текстотвірні ознаки політичного дискурсу;
- охарактеризувати дебати як мовленнєвий жанр українського політичного дискурсу;

- обстежити типологію мовленнєвих жанрів українського політичного дискурсу;
- дослідити лінгвістичний аспект передвиборчих дебатів між П. Порошенком та В. Зеленським.

Методи дослідження. У роботі використано такі загальнонаукові методи, як *описовий і метод спостереження*, за допомогою яких виявлено специфіку та особливості сучасного політичного дискурсу, *методи теоретичного аналізу і синтезу* уможливили систематизацію й узагальнення зібраного матеріалу. Серед **спеціальних лінгвістичних методів** залучено *метод контекстуально-інтерпртаційного аналізу* для вивчення дебатів як мовленнєвого жанру українського політичного дискурсу; елементи *дискурсивного методу* для лінгвістичного аналізу передвиборчих дебатів між П. Порошенком та В. Зеленським.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що результати роботи дозволяють поглибити уявлення про жанрово-стилістичний аналіз політичних дебатів (на прикладі вітчизняних ток-шоу).

Практичне значення одержаних результатів зумовлено можливістю їхнього використання для створення навчальних і навчально-методичних посібників з лінгвістичної прагматики, політичної та комунікативної лінгвістики, семантики й дискурсології, підготовки практикумів із політичної лінгвістики, розробки навчальних курсів і спецкурсів із політичної комунікації та політичної лінгвістики, написання кваліфікаційних робіт студентів відповідної проблематики, а також для іміджмейкерів та спічрайтерів у галузі політики.

Апробація роботи. Основні теоретичні положення і результати дослідження доповідались на засіданні студентського лінгвістичного гуртка (протокол №3 від 1 грудня 2020 р. (Додаток А).

Структура роботи: Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, що містять шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків. Загальний обсяг роботи складає 81 сторінку, основна частина – 73 с.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

1.1. Поняття політичного дискурсу у науковій літературі

На сучасному етапі розвитку суспільства мовну картину світу та мовну свідомість людей визначає політичний дискурс. Тісна єдність політичного мислення, політичної комунікативної дії та мовної форми робить політичний дискурс об'єктом досліджень таких дисциплін як політологія, психологія, філософія, соціологія, економіка, теорія комунікації. В останні десятиліття ця область знання потрапила в сферу пильної уваги лінгвістів.

Інтерес до вивчення політичного дискурсу призвів до появи нового напрямку в мовознавстві - політичної лінгвістики. «У низці подій 20-го століття точкою відліку для становлення політичної лінгвістики стала світова війна, яка призвела до небачених людських втрат і кардинальної зміни світовідчуття людства...» [5, с. 37]. Після цієї історичної події лінгвісти зацікавилися «мовою політики».

Кількість праць, присвячених дискурсу (в тому числі і політичному дискурсу), налічує вже сотні наукових досліджень зарубіжних і вітчизняних авторів, які мають певний світоглядний і теоретико-методологічний підхід і свій оригінальний погляд на проблему. Однак, на думку А.А. Андрєєва, сукупність підходів, що існують на даному етапі розвитку політичної науки, складно назвати суворо оформленою науковою дисципліною. Правильніше буде вважати це світоглядним напрямком, що інтегрує різноманітні теоретичні підходи і методи досліджень політичного світу [3, с. 10].

Величезна кількість думок з приводу поняття «політичний дискурс» і методів його дослідження є серйозним аргументом, що підтверджує стабільно високий інтерес до проблематики дискурсу.

Перш за все необхідно розглянути такі ключові терміни: «дискурс» і «політика». Так, Є.А. Карпукіна під дискурсом розуміє цілеспрямовану дію, яка

залежить від екстралінгвістичних факторів; дія, представлена в лінгвістичному плані і здатна вплинути на свідомість учасників комунікації [25, с. 91].

Дискурс включає в себе і відображає специфічний збіг наступних обставин, за яких і для яких він був створений: комунікативні наміри автора; взаємини автора і адресатів; всілякі обставини, «значущі» і випадкові; ідеологія і стилістичний клімат епохи в цілому, конкретного середовища, конкретних особистостей, яким адресовано повідомлення; жанрові та стильові риси повідомлення та комунікативної ситуації; асоціації з попереднім досвідом, що потрапили в орбіту даного мовленого дії.

Дискурсом називають текст у його становленні перед уявним поглядом інтерпретатора. Дискурс складається з пропозицій або їх фрагментів, а зміст дискурсу часто, хоча і не завжди, концентрується навколо деякого «опорного» концепту, званого «топіком дискурсу» або «дискурсним топіком». Логічний зміст окремих пропозицій - компонентів дискурсу - називається пропозиціями. Ці пропозиції пов'язують логічні відносини: кон'юнкції «і», дід' юнкції «або», імплікації «якщо-то» і т.д. Розуміючи дискурс, інтерпретатор komponує елементарні пропозиції в загальне значення, розміщуючи нову інформацію, що міститься в черговому інтерпретованому реченні, в рамки вже отриманої проміжної або попередньої інтерпретації, тобто [27, с.34]:

- встановлює різні зв'язки всередині тексту - анафоричні, семантичні (типу синонімічних і антонімічних), референціальні (віднесення імен і описів до об'єктів реального або ментального світу) тощо;
- «занурює» нову інформацію в тему дискурсу. В результаті усувається (якщо це необхідно) референтна неоднозначність, визначається комунікативна мета кожної пропозиції і крок за кроком з'ясовується драматургія всього дискурсу.

По ходу такої інтерпретації відтворюється - «реконструюється» - мислений світ, в якому, за презумпцією інтерпретатора, автор конструював дискурс, і в якому описуються реальний і бажаний (нехай і не завжди досяжний), нереальний стан справ. У цьому світі ми знаходимо характеристики

дійових осіб, об'єктів, часу, обставин подій (зокрема, вчинків дійових осіб) і т.д. Цей уявний світ включає також домислювані інтерпретатором (з його неповторним життєвим досвідом) деталі та оцінки.

Цією-то обставиною і користується автор дискурсу, нав'язуючи свою думку адресату. Адже намагаючись зрозуміти дискурс, інтерпретатор хоча б на мить переселяється в чужий світ. Досвідчений автор, особливо політик, передусе такому мовному навіюванню підготовчою обробкою чужої свідомості, з тим, щоб нове ставлення до предмета гармонізувало з усталеними уявленнями - усвідомленими або неусвідомленими. Розпливчата семантика мови сприяє гнучкому впровадженню в чужу свідомість: новий погляд модифікується (це своєрідна мімікрія) під впливом системи усталених думок інтерпретатора, а заодно і змінює цю систему.

Враховуючи дані фактори і обставини, а також їх комбінації з відповідними лінгвістичними засобами, виділяються певні види дискурсу. З одного боку, це національні дискурси (наприклад, український, англійський, німецький тощо), з іншого - такі види, як поетичний, науковий, політичний, економічний, педагогічний. Головним критерієм існування другої класифікації є те, що всі ці види дискурсу виділяються в рамках одного з національних дискурсів. На думку Ю. Ганжурова, вони «не є окремі типи дискурсу, але лише деякі» модифікації «останнього, певним чином» адаптовані «відповідно з тією сферою, в якій він функціонує» [16, с. 103].

Згідно з класифікацією видів дискурсу, запропонованої Н.В. Кондратенко, дискурс поділяють на два основних типи: персональний (особистісно-орієнтований), в якому говорячий виступає як особистість у всьому багатстві свого внутрішнього світу, та інституційний (статусно-орієнтований), в якому той, хто говорить, виступає як представник певного соціального статусу [20, с. 20].

В основі першого типу дискурсу лежать монологічне спілкування, прагнення вийти на скорочений його вид при близькій дистанції. А мовленнява

взаємодія представників соціальних груп один з одним, тобто спілкування в рамках статусно-рольових відносин, передбачає другий тип.

У застосуванні до сучасного суспільства виділяються наступні види інституційного дискурсу: політичний, дипломатичний, адміністративний, юридичний, військовий, педагогічний, релігійний, містичний, медичний, діловий, рекламний, спортивний, науковий, сценічний, масово-інформаційний.

Цей список не є строго фіксованим, як підкреслює В.І. Карасик, його можна як змінити, так і розширити, оскільки суспільні інститути істотно відрізняються один від одного і не можуть розглядатися як однорідні явища; вони історично мінливі, можуть зливатися один з одним і виникати як різновиди в рамках того чи іншого типу [23, с. 5].

Переходячи безпосередньо до предмета нашого дослідження - «політичного дискурсу», слід зазначити, що під «політикою» розуміється наука; мистецтво; сфера діяльності; особливий вид соціальної комунікації. Розглянувши визначення, даних політичного дискурсу різними авторами, зупинимося на визначенні, яке дав цьому поняттю в одній зі своїх статей О.В. Епштейн: «Політичний дискурс - це сукупність усіх мовленнєвих актів, а також публічних правил, традицій і досвіду, ситуативно детермінованих і виражених в формі мовленнєвих утворень, зміст, суб'єкт та адресат яких належать до сфери політики» [63, с. 151].

Під змістом політичного дискурсу автор розуміє поєднання всіх його ознак, тобто ознак, спільних для всіх жанрів даного дискурсу і відрізняють його від інших типів дискурсу. Створення чіткої системи таких дистинктивних ознак є досить складним, оскільки вони являють собою рухливий каркас, особливості якого підкоряються типу і специфіці конкретного дискурсу.

Беручи до уваги класифікації різних авторів, О.В. Епштейн виділяє найбільш загальні семантико-прагматичні категорії, тобто властиві ознаки, в складі політичного дискурсу: образ автора, адресативність, інформативність, інтенціональність, оцінність, конвенціональність, емотивність / експресивність,

модальність, інтертекстуальність, соціокультурну контекстність, форму комунікації, засоби комунікації [63, с. 152].

Однак не можна не згадати про індивідуальні ознаки, властивих тільки даному конкретному виду дискурсу. Так, наприклад, специфічними характеристиками політичного дискурсу є агресивність, ідеологічність і театральність.

Осмислення проблематики політичного дискурсу вимагає вивчення вже накопиченого досвіду в даній області, знайомства з основними трактуваннями дискурсу та аналізу усталених теоретико-методологічних підходів.

Таким чином, за роки досліджень склалося кілька науково-методологічних напрямків, кожен з яких представляє оригінальне трактування дискурсу, його теоретичну модель і способи вивчення.

Значна частина теорій дискурсу спирається на комунікативний підхід. Так, з планового розвитку теорій політичної комунікації, виник напрямок, в основі якого знаходиться теорія і практика політичного дискурсу. Коріння теорії даного дискурсу також можна знайти в роботах послідовників Франкфуртської школи, постмодернізму, соціального конструктивізму та постструктуралізму.

Критичний дискурс-аналіз, один із значних напрямків, що склався в області теорії політичного дискурсу, об'єднав таких блискучих дослідників як: О.В. Гайкова, Н. Арутюнова, М. Бахтін [15;4;7].

Так, О.В. Гайкова розглядає ідеологію як явище позитивне, за допомогою якого можна створити нову культуру і об'єднати людей. Інший вчений, М. Бахтін, активно займався дослідженнями мови, розглядаючи її як інструмент ідеологічної та політичної боротьби [15, с.10].

Особливий внесок у розвиток напрямку критичного дискурс-аналізу вносить німецька школа, яка розглядала проблеми використання лінгвістичних конструктів для досягнення політичних цілей [30, с.5].

Дослідниця О. Селіванова виділяє кілька течій всередині цього широкого і в певному сенсі світоглядного напрямку [47, с. 28]: французький дискурс-аналіз

(М. Пешо, П. Серіо, Е.П. Орланді, Ж.-Ж. Куртін, Д. Мальдідьє); критична лінгвістика (Р. Фаулер, Б. Ходж); соціальна семіотика (Г. Кресс, В. Ліуен, Л. Чоуліораки); соціокультурний дискурс-аналіз (М. Феркло, Р. Водак); соціокогнітивний дискурсаналіз (Т.А. ван Дейк).

Вчені всіх напрямків досліджують проблему використання мови як інструменту соціального контролю та влади над суспільством.

Представники критичного дискурс-аналізу широко використовують лінгвістичні методи в дослідженнях, роблячи акцент на вивченні тексту і мови з метою виявлення практик маніпулювання громадською думкою. У роботах Г. Креса зустрічається думка про те, що ідеологічна позиція реалізується з допомогою текстово-синтаксичної структури [30, с.8].

Одні з найвідоміших представників критичного дискурс-аналізу М. Феркло та Р. Водак в одній з причин бурхливого розвитку напрямку бачать збільшення контактів політичних діячів (або інститутів) з масовою аудиторією за допомогою мас-медіа [60, с. 102]. Іншими словами, в даний час контакт між представником влади і суспільством безпосередньо ускладнений, доводиться залучати до участі інформаційні ресурси, які передбачають використання тексту, укладеного в продуманий контекст.

Інший напрямок, який хотілося б проаналізувати - соціальні теорії П. Бурдьє і Ю. Хабермаса [11, 60]. Бурдьє П. вводить у термінологію своєї теорії поняття габітуса, яке у певному сенсі означає здатність говорити за допомогою мови втілити потенційні наміри в реальність. Таким чином, політичний дискурс для Бурдьє - інструмент реалізації інтересів [11].

Хабермас Ю. розглядав поняття дискурсу в рамках соціально-комунікативного підходу і створив якусь ідеальну ситуацію дискурсного спілкування, в якій сторони приходять до консенсусу [60, с. 293].

Не можна залишити без уваги такого широкого і значущого напрямку як постмодернізм, яке представило світу не один оригінальний підхід, максимально розширивши трактування поняття «дискурс». Максималістське

твердження про те, що «все є дискурс» вийшло з-під пера представника саме цього напрямку.

Один з найпопулярніших вчених, які думали в рамках даного напрямку, М. Фуко, трактує дискурс з точки зору інтерпретації його як владного ресурсу, що відтворює відносини домінування і сприяє підтримці нерівності в суспільстві.

Окремого розгляду заслуговує дискурсна теорія Е.Лаклау і Ш.Муффа, які доводять, що в межах політичного дискурсу відбувається формування ідеології шляхом зміни структури мови. Політика являє собою сферу, що конструює і трансформує соціальну реальність, а суспільство – це відкрита система, що змінюється, в якій присутньо безліч значень. Дискурси постійно перебувають у боротьбі за право додавання тим чи іншим подіям певних значень [57, с. 12].

Лаклау і Муфф намагалися зрозуміти, яким чином відбувається привласнення того чи іншого значення соціального феномену, тобто як відбувається трансформація дискурсу.

Ще один відомий дослідник політичної реальності – Я. Торфінг заперечував у дусі постмодернізму поняття об'єктивної істини. За його думку, існуючий соціальний порядок є результатом дискурсивного конструювання, яке вирішує, що є істина: «Дискурс є результат гегемоністських артикуляцій, мета яких - встановлення як політичного, так і морально-інтелектуального лідерства в суспільстві» [62, с. 105].

Що становить собою поняття «дискурс»? У перекладі з англійської “discourse” означає «мова», «бесіда», «промова», «діалогічна мова» тощо. Але життя терміну «дискурс» дав З. Харрис, котрий впроваджує дистрибутивний метод, на основі якого розглядає дискурс як певну надфразну єдність у контексті інших одиниць. На сьогоднішній день не існує єдиного підходу до визначення поняття «дискурс». Так, Ю. Хабермас розглядає дискурс як тип мовної комунікації, що передбачає критичне осмислення цінностей, правил соціального життя, спрямованих на досягнення взаєморозуміння [59,с.180].

П. Серіо виокремлює декілька значень терміну «дискурс» серед яких в контексті дослідження політичного дискурсу привертає увагу наступне: дискурс – вплив висловлювання на його отримувача з врахуванням конкретної ситуації [51, с.168].

Варто зазначити те, що Т. Ван Дейк виділяє три рівні дискурсу [66, с.18]:

1. Повсякденна комунікація, що включає плітки, анекдоти, обговорення тощо.

2. Офіційний дискурс, який створюється на всіх рівнях ієрархії влади, включає мітинги, парламентські дебати, постанови, правила, інструкції – так званий політичний дискурс.

3. Дискурс, що формується засобами масової інформації. Оскільки політика є особливою сферою соціального життя, що пов'язана із феноменом влади, то справедливо говорити про існування політичного дискурсу як окремого, незалежного виду дискурсу, який формується в контексті функціонування політичних інститутів і супроводжує політичну діяльність у відповідній інституційній сфері.

Метою політичного дискурсу є спонукання до «політично правильних» дій або оцінок. Дем'янков В. З. стверджує, що політичний дискурс – «своєрідна театралізована агресія» [20, с.36]. Увага журналістів, політологів, філософів, культурологів, лінгвістів спрямована до політичного дискурсу, перш за все, тому, що останній має на меті завоювання та утримання політичної влади.

Однак, не завжди цінності, позиції, погляди та переконання промовця є істинними і нерідко призводять до жахливих наслідків. Маніпулювання свідомістю робітників та селян, пропаганда соціалістичної революції та загальної рівності призвела до встановлення тоталітарного режиму в СРСР. Атмосфера загального відчаю, реваншистські настрої у німецькому суспільстві в період після першої світової війни, своєрідний образ спасителя Адольфа Гітлера, котрий подарував народу ідею чистої раси та вищості німецького народу над іншими – все це призвело до встановлення нацистської диктатури та знищення гуманних цінностей.

Важлива роль у політичному дискурсі відводиться мові, котра спонукає слухачів до певних дій, пробуджує у них намір діяти відповідно до установок. На думку Є. Косеріу, за своєю природою мова є політично навантаженою, оскільки являється знаком солідарності з іншими членами суспільства. В ході історичного розвитку мова розглядається як «найважливіший чинник для встановлення політичного придушення, економічної та соціальної дискримінації». «... мова використовується з метою інформування людей про політичні проблеми і для переконання в необхідності взяти участь у діях, пов'язаних з даними проблемами» [32, с. 18].

Мова необхідна для того, щоб переконати, дати необхідну інформацію, пропагувати ідеї політичних інститутів. Основне призначення мови у політичному дискурсі – встановити зв'язок між владою та електоратом. Саме тому будь-який політичний режим не може обійтися без комунікації. Шейгал Є. стверджує, що «дискурс – система комунікації, поле комунікативних практик, розглянуте в реальному та потенційному (віртуальному) аспектах» [62, с.298].

У середовищі вчених, які вивчають дискурс, широко відоме ім'я дослідника Є. Шейгал, який виділяє дві методологічні течії: дескриптивна і критична [62]. Дескриптивний напрям вивчає текст, його зміст, а також мовні прийоми і методи, що застосовуються в політичному середовищі. Критичний аналіз намагається знайти коріння соціальної нерівності в мові.

Політичний дискурс може розглядатися як мінімум з чотирьох точок зору [62, с.118]:

- політологічної – в рамках політологічної інтерпретації, на підставі якої робляться висновки політологічного характеру;
- суто філологічної – як будь-який інший текст; однак «боковим зором» дослідник дивиться на фон – політичні та ідеологічні концепції, що панують у світі інтерпретатора;
- соціопсихолінгвістичної – при вимірюванні ефективності для досягнення прихованих або явних, але безсумнівно політичних цілей балакучого;

- індивідуально-герменевтичної – при виявленні особистісних смислів автора та/або інтерпретатора дискурсу в певних обставинах.

Зрозуміло, що дослідження політичного дискурсу лежить на перетині різних дисциплін і пов'язані з аналізом форми, завдань і змісту дискурсу, вживаного в певних («політичних») ситуаціях. [64, с. 41].

Одна з цих дисциплін – політологічна філологія – досліджує, наприклад, співвідношення властивостей дискурсу з такими концептами, як «влада», «вплив» і «авторитет». На відміну від «чистих» політологів, філологи розглядають ці фактори тільки у зв'язку з мовними особливостями поведінки говорючих і інтерпретації їх мови. Політична філологія володіє двома гілками [68, с.30]:

1. Політологічне літературознавство розглядає макроструктури політичного дискурсу: зміну і мотивацію сюжетів, мотивів, жанрів тощо, – тобто розглядає дискурс за допомогою літературознавчого інструментарію.
2. Політологічна лінгвістика займається мікрорівнем, її предметом є:
 - а) синтактика, семантика і прагматика політичних дискурсів;
 - б) інсценування та моделі інтерпретації цих дискурсів, зокрема іменування політологічно-значущих концептів у політичному вживанні в зіставленні з буденною мовою.

Для обох цих гілок філологічного дослідження головним інструментом є інтерпретація тексту.

На думку дослідника, політичний дискурс являє собою інституційне спілкування, яке на відміну від особистісно-орієнтованого використовує власну систему знаків (термінологію, фразеологізми тощо).

Отже, можна сказати, що ХХІ століття стало важливим етапом в розвитку гуманітарних дисциплін. Проведений аналіз переконливо демонструє, що в галузі досліджень політичного дискурсу йде активне накопичення та осмислення теоретичної бази. При цьому чітко проглядаються тенденції посилення зв'язку між політичними і мовними явищами, а також глибшої спеціалізації теорій політичного дискурсу.

Теоретичний огляд робіт, присвячених політичному дискурсу, ставить перед нами нові питання, пов'язані з впливом феномену на конкретні соціально-політичні процеси і практики, а багатий теоретичний фундамент дає плідний ґрунт для постановки нових завдань і подальшого наукового пошуку.

1.2. Сучасний політичний дискурс як об'єкт лінгвістичних досліджень

Аналіз дискурсу являє собою міждисциплінарну галузь знання, яка знаходиться на стику філософії, стилістики, семіотичного напрямку літературознавства, етнографії, психології, соціології, лінгвістики.

Дискурсійний аналіз здійснюється з різних позицій, однак існують основні характеристики аналізу. До них належать [56, с.18]:

- текст як комунікаційний продукт має кілька вимірювань, основними з яких вважаються інтерпретація і породження тексту;
- комунікація включає посткомунікативну і докомунікативну стадії;
- головна роль у ситуації комунікації належить не засобам спілкування, а людям;
- спілкування здійснюється в комунікативних ситуаціях, які зобов'язані досліджуватися в культурному контексті;
- динамічна мовна модель зобов'язана базуватися на комунікації, тобто спільної діяльності людей, які намагаються висловити власні почуття, обмінятися досвідом та ідеями або вплинути один на одного;
- статистична мовна модель не відповідає природі дискурсу і вважається занадто простою.

Зв'язок між політикою і мовою проявляється головним чином в тому, що без комунікації не може існувати жоден політичний режим. Політики використовують мову для інформування, вказівок, проведення законодавчих актів, переконання тощо. Специфікою політики, на відміну від інших областей людської діяльності, є її переважно дискурсивний характер: більшість політичних дій за своєю природою – це мовні дії. Не випадково деякі вчені

вважають, що політичну діяльність взагалі можна звести до мовної діяльності, а в сучасній політології існує тенденція розгляду мови не в якості засобу відображення політичної реальності, а як компонент політичного поля.

Необхідно зазначити, що розкриття сутності терміну «політика» відображено в багатьох спеціальних словниках: соціологічних, філософських, політологічних. У них робиться акцент на різні аспекти значення даного поняття. Так, соціологічний словник акцентується на соціальній стороні терміну: «область діяльності, яка пов'язана з міжкласовими відносинами, націями та іншими соціальними групами, основний зміст яких полягає у завоюванні, утриманні та користуванні владою; діяльність соціуму як цілого в обраному напрямку, що реалізується завдяки відповідним суспільству, організаціям (політичним партіям), діяльність класів та інших соціальних груп, яка пов'язана з визначенням форм, змісту, функцій і завдань держави, а також взаємовідносин країни з іншими державами» [36].

Сучасна політична лінгвістика характеризується антропоцентризмом (мовна особистість є точкою відліку в ході вивчення мовних явищ), експансіонізмом (до сфери дослідження лінгвістики включається ряд суміжних проблем, тобто вона розширюється), функціоналізмом (мова вивчається у функціонуванні, в дії), а також експланаторністю (прагненням не тільки до опису мовних фактів, а й до їх пояснення).

Слідом за А.П. Чудіновим і Е.В. Будаєвим вважаємо, що джерела вивчення політичної мови – це політичний медіадискурс (включаючи пресу, радіо, телебачення) і безпосередньо політичний (інституційний) дискурс (у вигляді листівок, парламентських дебатів, виступів на мітингах, документів політичних партій та інше) в їхніх різноманітних перетинах і різновидах [10].

Одночасно існують тексти, які поєднують в собі властивості політичного дискурсу і характерні риси художнього, наукового або побутового дискурсу.

Шейгал Є.І. у своїй монографії здійснює комплексний аналіз поняття «політичний дискурс» як об'єкт лінгвокультурологічного дослідження; визначає функції та характеристики політичного дискурсу, розкриває його

основні концепти, виявляє принципи моделювання семіотичного простору політичного дискурсу, розробляє типологію знаків політичного дискурсу, аналізує його жанровий та інтенціональний аспекти [62, с.234].

«Політична мова» – це не прерогатива державних чиновників або професійних політиків; вона є ресурсом, відкритим для кожного члена мовної спільноти, пов'язаним зі специфічним застосуванням загальнонародної мови як засобу контролю і переконання, або, іншими словами, він є мовою, що застосовується в маніпулятивних цілях. До галузі політичної мови відносять і весь спектр проблемних питань, які пов'язані з боротьбою за чистоту мови і політичною коректністю.

Політичний дискурс є способом тлумачення суспільної реальності в основних політичних термінах (в першу чергу, влади). Політичний дискурс є певним видом практичної мовної діяльності, який структурований відповідними текстами (концептами, поняттями) і обслуговує політичні процеси. Для нього характерний особливий словник (запас слів і виразів, які відносяться до даної предметної області), смислові зв'язки між окремими концептами політики, базові абстракції та метафори, типові контексти слововживання, побудови суджень.

Значущим статусом у політичному дискурсі наділена сама особистість політика і певні моменти поведінки. Політичний дискурс - це вираження цілого комплексу відносин між індивідумом і соціумом, який таким чином впливає на створення у глядачів і слухачів картини світу.

Політичний текст містить як екстралінгвістичну інформацію (картину світу), так і знакову інформацію (картину світу, представлену за допомогою знака, номінації) [31, с.144].

Політичним дискурсом представляється світ політики. Він складається з ораторських виступів, присвячених політиці, офіційних текстів на політичну тематику, наприклад постанови, закони, укази, наукові статті з політології, газетні та публіцистичні матеріали. Кожен з цих видів політичного дискурсу володіє своїми цілями.

Фахівцями розмежовується, в першу чергу, інституційний політичний дискурс, в межах якого застосовуються тільки тексти, які створили політики (у вигляді парламентських стенограм, політичних документів, публічних виступів, інтерв'ю лідерів політичних партій та ін.), і політичний дискурс мас-медійний (медійний), в межах якого застосовуються переважно тексти, які створили журналісти і які поширюються в пресі.

Соціальна функція політичного дискурсу полягає у значенні адресатам (громадянам соціуму) необхідності «політично правильних» оцінок або (і) дій. Метою політичного дискурсу (як і будь-якого іншого навіювання) є викликання в адресатах певних намірів і установок, не опис, а переконання, мотивація цілком певних реакцій, зокрема дій [37, с. 35].

Дискурс з позицій соціолінгвістики являє собою спілкування людей, яке розглядається з позицій їх належності до певної соціальної групи або стосовно певної типової мовленнєвої поведінкової ситуації, наприклад, політичний дискурс.

Аналіз політичного тексту, а також дослідження його елементів передбачає вивчення рівня впливу на політичний текст, його сприйняття адресатом різних мовних, соціальних, культурологічних, економічних, політичних, національних та інших факторів, що впливають на розуміння дискурсу.

Р.Водак наголошує, що складні відносини між суспільством і дискурсом не можуть бути адекватно описані без поєднання соціологічних і лінгвістичних підходів [69, с. 181].

Зі структури політичного дискурсу впливає той факт, що вивчення пов'язане з аналізом змісту, завдань і форми дискурсу, який вживається в певних ситуаціях і лежить він на перетині різноманітних дисциплін [64, с. 46]. Вважаючись приватним дискурсивним різновидом, політичний дискурс як базове поняття не отримав у лінгвістиці однозначного визначення.

Модель інституційного дискурсу представлена кількома ознаками:

- нейтральні ознаки;

- ознаки типу інституційного дискурсу;
- ознаки інституційності;
- конститутивні ознаки дискурсу.

До конститутивних ознак інституційного дискурсу належать: матеріал, способи, організація, умови та учасники спілкування, тобто люди, які розглядаються в їх ситуативно-комунікативних і статусно-рольових амплуа; тексти з невербальними включеннями; жанр, стиль, тональність, режим і канал спілкування; членство, розгортання спілкування, стратегії, мети і мотиви; комунікативне середовище і сфера спілкування.

Ознаки типу інституційного дискурсу відображають тип соціального інституту, який вважається феноменом культури, в його матеріальному і духовному вираженні, має розмиту периферію і жорстке ядро. Як вважає В.І. Карасик, громадський інститут можна представити у вигляді складного фрейму, що містить людей, які зайняті відповідною діяльністю, їх характеристики, типові для цього інституту споруди, поведінкові стереотипи, суспільні ритуали, міфологеми даного інституту і тексти, що зберігаються і проводяться в даній соціальній освіті [23, с. 15].

До ознак інституціональності належить уточнення конститутивних дискурсивних ознак за умовами і цілями комунікації, лініями учасників спілкування. Інституційне спілкування, будучи, по суті, представницьким, реалізує мету підтримки соціальних інститутів, забезпечення стабільності громадської структури. Умови інституційного спілкування виділяють контекст як дії ритуального та символічного характеру, типові хронотопів, кліше і трафаретних жанрів [23, с. 16].

Нейтральні ознаки відображено особистісно орієнтованими фрагментами комунікації, стройовим матеріалом дискурсу, моментами інституційного дискурсу, які притаманні й іншим суспільним інститутам.

Інституційний дискурс – це спілкування в контексті певного суспільного інституту, що задає рамки статусно-рольових відносин [23, с. 17].

На думку Є.І. Шейгал, інституційний дискурс являє собою дискурс, який здійснюється в соціальних інститутах, спілкування в яких вважається невід'ємною частиною їхньої організації [62, с. 42]. Головними параметрами інституційного дискурсу вважаються [14, с. 37]:

- мовні тактики і стратегії, які обумовлені інтенціональною складовою;
- набір типових для цієї сфери комунікативних ситуацій – мовних подій;
- уявлення про типові моделі мовленнєвої поведінки при виконанні конкретних соціальних ролей;
- обмежену тематику спілкування;
- специфічний набір інтенцій.

Ставлячи під сумнів питання про наявність «чистих» різновидів дискурсу, типи інституційного дискурсу мають історичний характер і умовно виділяються. Типи інституційного дискурсу перетинаються один з одним. Тип дискурсу включає жанри, підвиди, стратегії, цінності та цілі відповідного типу дискурсу, дискурсивні формули і прецедентні тексти.

Вважаючись різновидом інституційного дискурсу, політичний дискурс теж має кілька ознак, дослідженню і визначенню яких присвячені дослідження зарубіжних і українських учених.

Політичний дискурс потрібно розглядати як мінімум з 3-х позицій:

- індивідуально-герменевтична позиція, що дозволяє встановити персональні смисли інтерпретатора та/або автора політичного дискурсу в конкретних обставинах;
- соціопсихолінгвістична позиція, що використовується для оцінки ефективності досягнення політичних цілей оратора;
- суто фізіологічна позиція, що розглядає політичний дискурс, як і будь-який інший текст, проте з використанням політичного та ідеологічного фону.

Даний підхід пояснює, чому аналіз дискурсу в політичній сфері знаходиться на перетині різних дисциплін. Він вимагає аналізу змісту, завдань і форми дискурсу, який реалізується в певних ситуаціях політичної сфери.

Призначення політичного дискурсу - навіювання прогнозованих оцінок та/або дій адресату, його розуміння неможливе без улюблених логічних переходів і прихованих мотивів, сюжетних схем, фону аудиторій та автора, знань очікування, які існують в конкретну епоху.

Найбільш релевантним підходом до аналізу структури політичного дискурсу вважається польовий підхід, який дозволяє визначати сфери його зіткнення з іншими різновидами неінституційного (побутовий і художній) та інституційного дискурсу (науковий, релігійний, педагогічний, військовий, юридичний, спортивний, рекламний тощо). Власне, цей тематичний змістовний принцип, який заснований на характері текстової референції. Виділяючи особливу роль засобів масової інформації у реалізації політичного дискурсу, за допомогою яких він стає адресованим до великої аудиторії, публічним, вчені говорять про тенденцію до зрощування дискурсу мас-медіа та політичного дискурсу.

У двох планах можна розглядати функціональні особливості політичного дискурсу. А саме [60, с. 176]:

- з позиції системоутворюючої інтенції політичного дискурсу;
- з позиції виконання загальних мовних функцій.

До найбільш актуальних загальномовних функцій політичної комунікації належать: регулятивна/спонукальна функція, зокрема, такі її прояви, як заборона і наснага. Відзначена креативність політичного дискурсу свідчить про факт змикання тут референтної і магічної мовної функцій.

Функціональна специфіка дискурсу політичної комунікації по відношенню до інших видів дискурсу представлена в його головній функції - застосування у вигляді інструменту політичної влади, що реалізується в оволодінні владою, боротьбі за неї, збереженні влади, здійсненні, стабілізації та перерозподілі влади. Це надає можливість виділити ключові функції дискурсу політичної комунікації, які вважаються аспектами прояву аналізованої функції: інтеграція групових політичних агентів і функції диференціації, функції

атональності та гармонізації, інтерпретація та орієнтація, акціональна та інформаційна функція, функція контролю і спонукання.

Крім інституційності, яка розглянута вище, до системоутворюючих ознак політичного дискурсу можна віднести інформативність, смислову невизначеність, фантомність, фідеїстичність, езотеричність, динамічність, фактор мас-медіа, дистанційованість, авторитарність і театральність.

Ці всі ознаки мають певну специфіку, обумовлену інтенціональною складовою дискурсу у сфері політичної комунікації.

Увага вчених, які вивчають політичний дискурс, звернена на аналіз його окремих жанрів: політичний анекдот і новорічне звернення до громадян, політична програма і карикатура, політичний плакат і політичний скандал, парламентські дебати і передвиборна полеміка, листівка і політичне інтерв'ю.

Увага вчених, які вивчають політичний дискурс, звернена на аналіз його окремих жанрів: політичний анекдот і новорічне звернення до громадян, політична програма і карикатура, політичний плакат і політичний скандал, парламентські дебати і передвиборна полеміка, листівка і політичне інтерв'ю.

Як вважає Є.І. Шейгал, багатовимірність дискурсу у сфері політичної комунікації проявляється в можливості відмінності його жанрового простору за деякими параметрами: ступінь прототипності, подієва локалізація, соціокультурна специфіка, суб'єктно-адресні відносини та рівень інституційності [66, с. 254].

Велике розуміння політичного дискурсу, яке включає особистісно-орієнтовану і статусно-орієнтовану комунікацію, дозволяє розділяти жанри політичного дискурсу по осі інституційності, при розташуванні їх послідовно від максимально інституційних до максимально неформальних: офіційні зустрічі представників держав, міжнародні переговори; політичні документи; промови політиків, публічні виступи; публічні політичні дискусії; прес-конференція; політичний скандал (перебуває на межі персонального та особистого); листи і телеграми на знак підтримки або протесту; чутки, анекдоти, розмови в черзі з незнайомими людьми, розмови про політику з

друзями і в сім'ї. Стратифікація щодо суб'єктів політичної комунікації вимагає розмежування неінституційних та інституційних різновидів спілкування [59, с.180]

У спілкуванні, що включає інститути, виділяються жанри, які характерні для суспільно-інституційної комунікації (лінія «суспільство-інститут»: виступи на мітингах, покарання виборців, листівки, звернення, петиції; лінія «інститут - суспільство»: указ президента, радіозвернення, публічні промови політиків, плакати, гасла, заклики, закони, декрети, постанови уряду), комунікації між агентами в інститутах (публічна сфера: програмна промова на партійному з'їзді, партійна програма, доповідь на з'їзді, виступ прем'єр-міністра на засіданні Верховної Ради, круглий стіл, парламентські дискусії, зустрічі політичних діячів, переговори; внутрішня сфера: закриті засідання, кулуарне обговорення, службове листування тощо), комунікації між громадянином та інститутом (голосування на виборах, листи громадян до інститутів і політиків, телеграми).

Соціокультурна диференціація жанрів дискурсу у сфері політичної комунікації, що призводить до формування політичних соціолектів, обумовлена різноманітністю ідеологічних орієнтацій групових політичних суб'єктів. Ідеологічна орієнтація закладена в основу політичного соціолекту і визначає його номінативний автономний код, який утворений головними словами-ідеологемами, специфічним набором мовленнєвих тактик, стратегій і жанрів.

Можна виділити такі критерії, які визначають рівень маргінальності або прототипності жанрових форм: відповідністю головній інтенції політичного дискурсу – первинності тексту, боротьбі за владу і наявності або відсутності перетину з іншими типами дискурсу. До прототипних жанрових форм, виходячи з цього, Є.І. Шейгал відносить первинні, інституційні жанри: переговори, гасло і публічна політична мова, парламентські дебати. Політичні периферійні жанри вважаються вторинними жанрами, вони знаходяться на перетині з іншими типами дискурсу.

Ці жанри мають респонсивний характер: анекдот і пародія, політична карикатура і графіті, листи читачів і аналітичні статті, політичні мемуари та

інтерв'ю тощо. У функціональній структурі простору жанру Е.І. Шейгал виділяє епідейктичні/ритуальні жанри. Основною інтенцією епідейктичних жанрів вважається інтеграція (ювілейна мова, радіозвернення, інавгураційна мова та гасло), а також орієнтаційні жанри (угода, указ і конституція) [62, с.254].

У дослідженні слідом за М.М. Бахтіним [7, с. 197] ми використовуємо наступне визначення жанру: жанр – це вербально-знакове оформлення типових ситуацій суспільної взаємодії людей, яка відповідає конкретним комунікативним цілям, успішна реалізація якого неможлива без урахування фактору і аперцептивного фону адресата.

Ми розглядаємо жанр політичного дискурсу як мовленнєву складну подію або гіпер-жанр, що реалізує головну інтенцію політичного дискурсу – боротьбу за владу – і виділяється за такими критеріями, як: функціональна складова, рівень прототипності, подієва локалізація, соціокультурна специфіка, суб'єктивно-адресні відносини, рівень інституційності. Кожен гіпер-жанр дискурсу у сфері політичної комунікації піддається поділу на менші за обсягом жанри, у складі яких можна виділити одноактні висловлювання, які позначають поворот в рамках внутрішньо-жанрової інтеракції, тобто мовні тактики або суб-жанри. У свою чергу, кожна мовна тактика входить в репертуар конкретної мовної стратегії.

Під мовленнєвою поведінкою суб'єкта політичного дискурсу слід розуміти багатогранне і складне явище, яке детерміновано інтенціями комуніканта. Політики в боротьбі за владу використовують всі допустимі засоби, а автори політичних текстів ретельно відбирають тактики і стратегії реалізації політичного дискурсу. Мовні стратегії реалізують мовні жанри і формують їх неповторність та індивідуальність.

К.Ф. Сєдов пише: «незважаючи на те, що жанр наказує мовним особистостям конкретні норми комунікативного впливу, будь-яка жанрова дія за власними властивостями унікальна [56, с. 34]. Різні жанри надають учасникам комунікації неоднаковий набір можливостей.

У визначенні К.Ф. Седова внутрішньожанрова тактика являє собою мовний акт, який змінює сюжетний поворот у розвитку сюжетної інтеракції. Відбір внутрішнь-жанрових тактик знаходиться в залежності від стратегій внутрішнь-жанрової поведінки, детермінованих індивідуальними особливостями мовних особистостей, які беруть участь в інтеракції.

Такої ж точки зору дотримується О.Л. Михальова, яка розуміє під комунікативною стратегією план оптимальної реалізації комунікативних намірів, який враховує суб'єктивні та об'єктивні умови і фактори, в яких протікає комунікаційний акт і які обумовлюють внутрішню і зовнішню тестову структуру та застосування конкретних мовних засобів [38, с.112].

Для реалізації комунікативної стратегії застосовується набір тактик, які зумовлені інтенціями говорючого і представлені сукупністю прийомів, що обумовлюють використання мовних засобів.

О.Л. Михальова вважає, що обраний спосіб спілкування вважається результатом впливу таких конституційних ознак політичного дискурсу, як присутність адресата-спостерігача і наявність протидіючих сторін. У результаті цього виникає необхідність вибору стратегій, які дозволяють знизити статус опонента, представивши його незначним політиком, який не заслуговує уваги, і підвищити власну значимість. Той, хто говорить при цьому емоційно впливає на адресата, намагається залучити його в політичне уявлення.

Під впливом названих факторів у політичному дискурсі формуються три стратегії. А саме [38, с.113]:

1. Стратегія театральності, представлена певним набором тактик: провокації, іронізування, попередження, прогнозування, обіцянки, інформування, розмежування, кооперації, спонукання.
2. Стратегія на підвищення, яка обслуговується тактикою самовиправдання, відведення критики, неявної самопрезентації, презентації, тактикою аналіз-«плюс».
3. Стратегія на зниження, яка реалізується через тактику загрози, образи, викриття, безособового звинувачення, звинувачення, тактику аналіз-«мінус».

Згідно О.М. Паршиної, стратегії, які використовуються суб'єктами політичного дискурсу, визначені бажанням політика спонукати адресата проголосувати за конкретний політичний інститут, зміцнити або завоювати авторитет, інформувати адресата про предмет мови, про свою позицію щодо обговорюваних питань, сформувати емоційно-прогнозований настрій адресата, переконати в справедливості власної думки адресну аудиторію.

О.М. Паршина виділяє наступні комунікативні стратегії [41, с. и49]:

- маніпулятивна стратегія;
- агітаційна стратегія;
- аргументативна стратегія;
- стратегія переконання;
- інтерпретаційно-інформативна стратегія;
- стратегія формування емоційного настрою адресата;
- стратегія утримання влади;
- стратегія самозахисту;
- стратегія нападу;
- стратегія дискредитації;
- стратегія боротьби за владу;
- стратегія самопрезентації.

Також автор підкреслює залежність стратегії мовного впливу від набору тактик, які реалізують кожен стратегію мовного впливу. Дослідник зазначає, що для актуалізації однієї і тієї ж стратегії політик може використовувати великий репертуар мовленнєвих тактик: спонукати проголосувати за певного кандидата можна з використанням засобів дискредитації опонентів або засобів самореклами. З позиції автора, вибір певної тактики політиком залежить від кінцевої мети комунікації, особливостей комунікативної ситуації, а також від типу мовної особистості говорючого.

О.М. Паршина пропонує наступну систему класифікації комунікативних стратегій та реалізуючих їх тактик у дискурсі у сфері політичної комунікації [41, с. 49]:

1. стратегія переконання:

- агітаційна стратегія: тактика призову і тактика обіцянки;
- аргументативна стратегія, яка реалізується за допомогою тактики ілюстрування, тактики зіставного аналізу, вказівки на перспективи та обґрунтованих оцінок;

2. стратегії утримання влади:

- стратегія створення емоційного настрою адресата: тактики єднання, звернення до емоцій адресата, обліку ціннісних орієнтирів адресата;
- інформаційно-інтерпретаційна стратегія, яка представлена тактикою визнання існування проблеми, акцентування позитивної інформації, роз'яснення, коментування, а також тактикою розгляду проблеми під новим кутом зору та вказівки на шлях її вирішення;

3. стратегія боротьби за владу:

- стратегія самозахисту, яка формується завдяки тактиці критики, оскарження і виправдання;
- маніпулятивна стратегія: маніпулятивні тактики і демагогічні прийоми;
- стратегія нападу і дискредитації представлені тактикою образи і звинувачення;

4. стратегія самопрезентації, яка реалізується за допомогою тактики опозиціонування, тактики солідаризації, тактики ототожнення.

Враховуючи вищесказане, до функцій політичного дискурсу відносимо наступні:

- Функція політичної пропаганди, переконання та впливу.
- Інструментальна функція, що передбачає боротьбу за владу, заволодіння нею та її збереження.
- Інформативна функція – інформування населення про політичні проблеми.
- Функція контролю – контроль за поширенням інформації.

- Прогностична функція зводиться до передбачення напрямів розвитку політичних процесів на основі аналізу досвіду минулого.

Поряд із даними функціями виділяють також функцію конструювання мовленнєвої реальності, котра може проявлятися двома шляхами: тоталітарним та демократичним. Х. Медер виділяє етичні терміни, котрі характеризують особливості «тоталітаристського дискурсу»: ораторство, домінування декламаторського стилю звернення, підвищена критичність, агітаторське завзяття, превалювання «Над-Я», формалізм партійності, претензія на абсолютну істину, сублімація агресивності. Політичний «тоталітаристський дискурс» характеризується полемічністю, котра направлена на формування негативного відношення до партій демократичного блоку, на нав'язування негативних ціннісних установок тощо [41, с. 35].

Зокрема, американські політичні лідери нерідко вдаються до використання так званих «мовних масок», різноманітних мовних прийомів, загальнодоступної для населення мови, до застосування неологізмів, клішованих фраз. Все це зумовлює виразність політичного дискурсу. Внаслідок цього формується своєрідний мовний імідж політика, котрий покликаний відображати суть партії чи організації, котру представляє даний політик. Імідж являє собою стереотип образу людини, що закріпився в масовій свідомості, створюється засобами масової інформації, літературою чи поведінкою того чи іншого політика.

У межах свого іміджу політики реалізують власний соціальний статус, будують свою мовну політику таким чином, щоб остання перебувала у відповідності із очікуваннями та нормами, закріпленими у суспільстві. Імідж політика можна порівняти із брендом товару, котрий рекламують та усіма можливими засобами просувають на ринок.

У 1969 році в США побачила світ книга Джо Макгіннеса «Як продавали президента в 1968 році». Автор, котрий являється одним із учасників передвиборчої кампанії, розповідає про застосування піартехнологій, за допомогою яких електорату нав'язується той чи інший політичний діяч. В

даному випадку політичний діяч прирівнюється до товару. Політичний дискурс спрямований на переконання, спонукання до дії слухачів, і в певній мірі маніпулювання їхньою свідомістю, включає навіювання та пропаганду певного набору цінностей, позицій, ідеалів та поглядів промовцем з метою досягнення політичних цілей. При утворенні іміджу часто створюється роль політичного діяча в США як державника, націоналіста, патріота, простої людини, добропорядного сім'янина, чудового батька, воїна, хазяїна тощо. Тобто імідж набирає рис об'ємності, відбувається формування достовірної моделі особистості.

Огляд джерел з проблеми дослідження дозволяє зробити висновок про те, що різні стратегії виділяються на основі індивідуальних особливостей мовної особистості продуцента дискурсу, кінцевої мети комунікації та особливостей комунікативної ситуації. Тактики, що реалізують стратегії, вважаються інструментом послідовного досягнення мети за допомогою вирішення конкретних комунікаційних завдань.

У політичному дискурсі, мета якого полягає у боротьбі за владу, специфіка комунікативного планування залежить від ситуації соціальної взаємодії комунікантів і особливостей мовної особистості політика, які відбиваються на тактичних уподобаннях і, в результаті, відборі мовних кліше.

Під мовною стратегією, виходячи з цього, ми будемо розуміти певну спрямованість мовленнєвої поведінки політика в певній ситуації мовного спілкування, яка сприяє досягненню прогнозованої комунікаційної мети. Ми пропонуємо розглядати тактику як засіб актуалізації мовленнєвої стратегії поетапного вирішення комунікаційних завдань.

Підсумовуючи все вищесказане, можна зробити висновок, що огляд літератури з проблеми дозволяє зробити такі висновки: загальноприйнятого визначення політичного дискурсу на сьогоднішній день не існує, а термін «дискурс» в сучасній лінгвістиці використовується для позначення різних видів мови і мовних творів. Політичний дискурс ми можемо розглядати як вербальну комунікацію у певному соціально-психологічному контексті, в якій відправник

та одержувач наділяються певними соціальними ролями, відповідно до їх участі у політичному житті, яка і є предметом комунікації [6].

Політичному дискурсу властиві системоутворюючі ознаки, такі як: мета комунікації, учасники комунікації, спосіб комунікації – тактики і стратегії, що обираються. За допомогою політичного дискурсу здійснюється обіг політичної інформації, без якого неможливий рух політичних процесів.

1.3. Політичний дискурс: типологія та текстотвірні ознаки

Дискусійним питанням у політичній лінгвістиці залишається й типологія ПД. Н. В. Кондратенко пропонує виокремлювати типи ПД залежно від різних чинників [29, с. 15].

1. *За формою* – усні та писемні, до усних належать монологічні (промови політиків, звернення до народу, офіційні заяви) і діалогічні (інтерв'ю, прес-конференція, дебати), а до писемних – оприлюднені через ЗМІ або особисто адресовані. Ритуальний ПД функціонує як в усній (виступи політиків з нагоди урочистостей), так і в писемній (офіційні привітання з державними святами) формах.

2. *За чинником мовця* – адресантно прямі та опосередковані форми ПД: прямі виголошуються або подаються від імені конкретного політика, а опосередковані мають приховане авторство. Специфікою ритуальних жанрів ПД у цьому показнику є те, що, з одного боку, всі тексти виголошуються від імені конкретного політика, однак, з іншого боку – ці політики не є авторами виголошених текстів, за них це робить прес-служба.

3. *За чинником адресата* – особисто адресовані (пряме поштове листування) та масово адресовані (всі телевізійні повідомлення). Ритуальний дискурс переважно масово адресований, винятком є листи від імені політиків, присвячені святковим подіям та надіслані на конкретні адреси потенційних виборців.

4. *За метою* виокремлено інформативні, спонукальні, іміджеві, мотиваційні та експресивні. Тексти ритуального політичного дискурсу

переважно належать до іміджевих, проте можуть містити елементи мотивації та експресивності.

5. *За сферою функціонування* – телевізійний, газетно-журнальний, радіо, рекламний або PR дискурси. Основним засобом розповсюдження ритуального дискурсу є телевізійний канал, вторинним вважаємо Інтернет та газети.

Отже, ритуальний політичний дискурс продукується від імені конкретних політиків, проте чинники мовця та автора не збігаються; реалізований у писемній та усній формах; переважно є масово адресованим; сприяє створенню та підтриманню політичного іміджу; опосередковується здебільшого через телебачення, Інтернет та газетні повідомлення.

О. Й. Шейгал вважає характерною рисою ПД його здатність перетинатися з іншими типами дискурсів: юридичним, науковим, мас-медійним, педагогічним тощо. З *юридичним* ПД перетинається в аспекті державного законодавства, оскільки метою юридичного дискурсу є визначення правових норм та регулювання правовідносин між громадянами і державою. Конституції, кодекси, закони, укази тощо є одночасно жанровими різновидами юридичного та ПД [62, с. 287].

З *науковим* дискурсом політичний перетинається в аспекті наукових досліджень учених-політологів, що представлено в наукових статтях, монографіях, доповідях, виступах у дискусіях, на підставі яких можна готувати рекомендації політикам з планування та коректування їхньої діяльності. З *мас-медійним* дискурсом зв'язок ПД дуже тісний: журналісти виступають як посередники між політиками та електоратом, масовою аудиторією, оскільки населення дистанційовано від політиків і не може безпосередньо впливати на політичні рішення. Одним з яскравих явищ перетину цих двох типів дискурсу є політичні новини та політичні повідомлення в ЗМІ.

З *педагогічним* дискурсом ПД пов'язаний в аспекті політичної соціалізації, яку розуміють як процес засвоєння людиною як членом суспільства основних елементів політичної культури. Політична соціалізація у свою чергу відбувається в процесі політичного виховання та навчання, зокрема

і в педагогічних установах та через жанри педагогічного дискурсу – пояснення, лекцію, опитування тощо.

Рекламний дискурс пов'язаний з ПД через створення мотивації до дії, тобто вплив через інформування, що є спільним для обох типів дискурсу. Особливо важливою в цьому контексті є політична реклама, дві основні функції якої – інформування та вплив – реалізуються в жанрах політичної пропаганди та агітації.

Релігійний дискурс перетинається з політичним в аспекті механізмів дії та впливу, особливо тісно пов'язаний з релігійним дискурсом ПД тоталітарного суспільства, а точкою поєднання релігійного та ПД є «міфологізація свідомості, віра в магію слів, роль лідера-Божества, використання прийомів маніпулятивного впливу, ритуалізація комунікації» [50, с. 28].

Побутовий дискурс, для якого характерна фатична комунікація, пов'язаний з політичним у тематичному аспекті, тому що політика виступає однією з тем побутового спілкування, у процесі якого комуніканти орієнтуються в політичному житті.

Художній дискурс перетинається з політичним в окремих жанрах (мемуари, документальна проза, іронічна поезія, памфлет тощо), оскільки основною функцією художнього дискурсу є самовираження. Проте значною мірою в межах перетину ПД з художнім наявне і соціальне замовлення, тому твори подібного типу здатні утверджувати або руйнувати соціально-політичні міфи, стереотипи, сприяють критичному осмисленню та інтерпретації минулого з проекцією та теперішнє. У такий спосіб художній дискурс опосередковано, через естетичний вплив, слугує формуванню політичної свідомості.

Наближення ПД та *спортивно-ігрового* фіксують в аспекті агональності, тому що метою ПД є перемога в політичній боротьбі, своєрідний діалог-змагання між політичними опонентами, тому в ПД важливе місце належить метафорам гри та спорту. Політичні змагання реалізовані переважно через ЗМІ, а масовий адресат виступає глядачем цих політичних змагань. Останній тип дискурсу, який перетинається з політичним, – військовий. Вони взаємодіють як

на рівні жанрів (ультиматум, мирні перемовини, угода тощо), так і на рівні метафорики, оскільки суб'єкти політичного простору часто сприймають взаємодію не лише як змагання, а й як військові дії. Серед усіх зазначених типів найтісніший зв'язок між політичним та мас-медійним дискурсами. Здатність ПД перетинатися з іншими типами дискурсу, з одного боку, становить його характерну рису, а з іншого – ускладнює виокремлення текстів ПД поміж інших жанрових різновидів.

Потрібно визначити сутнісні ознаки ПД, що характеризують його як окремий дискурсивний різновид. О. Й. Шейгал визначає системотвірні ознаки ПД, які можна вважати й параметрами його функціонування [61, с. 267].

1. *Інституційність* – ПД належить до інституційних видів спілкування, оскільки здійснюється в суспільстві, соціальних інститутах та установах. Це зумовлює наявність набору типових для певної сфери ситуацій спілкування, типових моделей соціальної поведінки, типових соціальних ролей, певної тематики спілкування, специфічний набір інтенцій та мовленнєвих стратегій.

2. *Інформативність* витлумачено в протиставленні фатичності, а її критеріями визначено небанальність, релевантність і адекватність у поданні інформації. Специфікою інформативності ПД є те, що співвідношення фатичи та інформативності залежить від конкретного жанру: переважно фатичними є ритуальні жанри, а інформативними – новинні повідомлення, виступи, політичні програми, біографічні тексти тощо.

3. *Смислова невизначеність* ПД зумовлена прагматичними та семантичними чинниками: абстрактністю та широтою значення, складністю значення, відсутністю семантичних меж у слів градуальної семантики та відносністю позначень, а також висуванням на перший план прескриптивно-спонукальної та впливової функцій політичної мови, маніпулятивністю, настановою на іміджевість, потребою уникати конфліктів.

4. *Фантомність* ПД зумовлена активним використанням політичних значень, що не мають означуваного, не пов'язаних з жодною реальністю, крім власної – світу самореферентних знаків. Такі одиниці ще називають «словами-

привидами» (Б. Ю. Норман), оскільки вони існують лише на папері, в реальності за ними нічого не стоїть. Здебільшого фантомність є ознакою тоталітарного ПД: люди отримують інформацію про політичну дійсність через масову комунікацію, тому приймають за реальність політичні фантазії, створені фахівцями – журналістами та політиками.

5. *Фідеїстичність* ПД ґрунтується на магічній функції мови та передбачає ірраціональність ПК та опертя її на підсвідомість. Фідеїстичність дозволяє конкретизувати абстрактні поняття, характерні для ПД, наділяючи їх магічною силою, тому переконання в ПК насамперед пов'язане із впливом на емоції та підсвідомість. Магічна функція мови забезпечує успіх у спілкуванні політиків з населенням, коли сугестивний момент переважає над раціональним.

6. *Езотеричність* ПД ґрунтується на утаємниченості політичної мови, що, на думку Р. Водака, «має бути доступною для розуміння (відповідно до завдань пропаганди) та орієнтована на певну групу (за історичними та соціальними причинами), останнє часто суперечить доступності політичної мови» [62, с.278]. Езотеричність ПД є прагматичною, а не семантичною характеристикою, оскільки, з одного боку, масовість його аудиторії зумовлює деспеціалізацію політичної термінології, а з іншого – більшість слів у ПД мають смислову невизначеність, розпливчатість.

7. *Роль мас-медійного чинника* визначена тим, що ПД опосередкований через ЗМІ. Завдяки ЗМІ аудиторія стає майже безпосереднім учасником політичних подій, хоч ці події проходять серйозну обробку – адаптуються та інтерпретуються під час подання реципієнтам. ЗМІ не просто виконують функцію передавання інформації, вони відповідно впливають на цю інформацію та подають її відповідно до певних цілей та завдань політичної реальності.

8. *Дистанційованість та авторитарність* залежить від необхідності збереження дистанції між правителем і народом, це і фізична (простора) дистанція, і комунікативна (контактна), і символічна, і психологічна, та інформативна дистанція. Певним чином відстань між політиками та народом

зменшують ЗМІ, проте це скоріше ефект відсутності дистанції, ніж її реальне зменшення або зникнення. Політична дистанційованість зумовлює й авторитарність політичного тексту, що передбачає безумовний авторитет політичного лідера. Авторитарна комунікація є принципово монологічною і протиставляється полемічності як діалогічній формі політичного спілкування.

9. *Театральність* ПД пов'язана з тим, що основний адресат ПК – народ – виконує роль спостерігача, «глядача» театральної постанови. Політики завжди пам'ятають про потенційну аудиторію (як у залі, так і масового адресата перед екранами телевізора), тому лицедійствують, «грають» свої політичні ролі, орієнтуючись на реципієнтів. Для аудиторії політичні дії часто сприймаються як набір сюжетів, зосереджених навколо однієї політичної події. При цьому політики відіграють різні ролі, що відповідають обраним іміджевим характеристикам.

10. *Динамічність* ПД пов'язана з постійними змінами ПК та політичного мовлення. Через те, що політична реальність і політичне життя постійно змінюються, відповідно змінюється і політична мова. Насамперед це віддзеркалено на лексичному рівні, який є найбільш рухливим, а ПД виражається через так звані «ключові слова поточного моменту» [62, с. 289].

Такі вичерпні ознаки повною мірою віддзеркалюють специфіку ПД і є характерними для ритуальних текстів ПД. Ці загальні параметри потребують уточнення на вербальному рівні, оскільки політичні тексти мають свої особливості на мовному рівні, що і відрізняє їх від інших текстів жанрів і стилів.

Т. Ю. Ковалевська вважає лінгвістичними характеристиками політичних дискурсів: а) використання слів з дифузною семантикою, б) деструкцію суб'єктною динаміки, в) стилістичну амбівалентність, виявлену в контекстуальному зіткненні розмовно-побутових елементів та термінологічних запозичень тощо [31, с. 144].

Н. В. Кондратенко, аналізуючи нову політичну лексику, наголошує на таких визначальних тенденціях її виникнення та функціонування:

аксіологічність, що виражається у масштабному виникненні емоційно забарвленої лексики; орозмовлення та вульгаризація – залучення стилістично зниженої та нелітературної, зокрема обценної лексики в політичній комунікації; посилення інтерактивності реалізовано в домінуванні неолексем на позначення особи – суб'єктів політичної комунікації; актуалізація суб'єктивності та динамічності політичного дискурсу; посилення риторичності політичного мовлення на синтаксичному рівні [32, с. 20].

Л. Л. Славова вважає характерною ознакою ПД інтерактивність, що «виявляється у зміцненні адресатно-адресантних зв'язків, тобто в посиленні взаємовпливу учасників мовної комунікації. Вона зумовлює еволюцію цього типу дискурсу в бік більшої діалогічності, а отже, більшої аргументативності та експресивності, що вимагає застосування різноманітних виражальних засобів» [50, с. 37].

Висновки до розділу 1

Проблеми ПК перебувають у центрі уваги політичної лінгвістики як окремої галузі мовознавчої науки. Використання паралельних термінів «політична лінгвістика» та «лінгвополітологія» є недоцільним, оскільки міждисциплінарний характер цієї лінгвістичної галузі зумовлює поєднання різних методологічних принципів, при цьому метою ПК є боротьба за владу, що передбачає нетотожність, несиметричність комунікативних позицій мовця та реципієнта. Політична лінгвістика (лінгвополітологія) скерована на вивчення політичної комунікації та підставі мовних фактів, а розширення її предметного поля відбувається за рахунок дослідження не лише вербальних, а й невербальних компонентів політичної комунікації, що має яскраво виражений семіотичний характер.

Політична лінгвістика розвивалася за такими етапами:

1) перший донауковий етап (від античності до початку XX ст.) характеризується наданням переваги риторичним та стилістичним дослідженням політичної комунікації;

2) другий етап (перша половина XX ст. – 60-ті роки XX ст.) має загальнонауковий характер і пов'язаний із соціологічними, культурологічними, філософськими та філологічними дослідженнями політичної комунікації;

3) третій етап (60-ті – 90-ті роки XX ст.) пов'язаний з виокремленням політичної лінгвістики як міждисциплінарної галузі знань;

4) четвертий етап (90-ті роки XX ст. – початок XXI ст.) відображає сучасний стан політичної лінгвістики. Методологія політичної лінгвістики ґрунтується на методах критичного аналізу, контент-аналізу, риторичної критики, когнітивного аналізу та інтент-аналізу.

Політичний дискурс насамперед досліджують у межах політичної комунікації, а його сутнісні ознаки мають характер антиномій: ритуальність та інформативність, інституційність та особистісний характер, езотеричність і загальна доступність, редукціонізм і повнота інформації, стандартність та експресивність, діалогічність і монологічність, імпліцитна та експліцитна оцінність, агресивність і толерантність.

Політичний дискурс – це конкретний вияв політичної комунікації, що передбачає актуалізацію політичного тексту в комунікативному акті взаємодії політичного суб'єкта (політика, політичної сили, влади) та політичного об'єкта (аудиторії, електорату, виборця). Він характеризується інституційністю, інформативністю, смисловою невизначеністю, фантомністю, фідеїстичністю, езотеричністю, актуалізацією мас-медіа як каналу комунікації, дистанційованістю та авторитарністю, театральністю та динамічністю.

РОЗДІЛ 2

ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНИХ ДЕБАТІВ (НА ПРИКЛАДІ ВІТЧИЗНЯНИХ ТОК-ШОУ)

2.1. Дебати як мовленнєвий жанр українського політичного дискурсу

Дебати – це мовленнєвий жанр політичного дискурсу діалогічного або полілогічного характеру, що презентує дискусію політиків. Такий підхід є широким, тобто дебати потрактовуємо як «сукупність усіх мовленнєвих актів у політичних дискусіях, а також правил публічної політики, які оформилися згідно чинних традицій та отримали перевірку досвідом» [9, с. 183]. Політичні дебати є виявом політичної полеміки, що потрактовують як різновид «мовленнєвої діяльності, завданням якої є відстояти власну позицію та нівелювати протилежні погляди», а також «складне, спричинене соціополітичними подіями комунікативне утворення (...), що переростає в протистояння, якому властиві послідовна структура викладу матеріалу, вербалізація ідей з метою маніпулювання думками виборців і боротьби за владу, здобуття прихильності електорату та досягнення конкретних політичних цілей» [9, с. 184]. Згідно з таким підходом дебати належать до аргументативних форм комунікації, що і зумовлює уналежнення їх до агонально-аргументативних жанрів ПД.

Розрізняємо два види дебатів: передвиборчі і парламентські.

Передвиборчі дебати мають місце між політиками, які претендують на одну посаду й обмінюються власними політичними програмами, планами, переконуючи телеглядачів підтримати їх на виборах. Передвиборчі дебати реалізують такий різновид ПД, як предвиборчий дискурс, що визначають як «складне комунікативне утворення, у якому перетинаються конститутивні ознаки інституційного, ритуального і риторичного характеру, що дозволяє визначити цей жанр політичної комунікації як «гібридний» з домінантними характеристиками риторичної комунікації» [40, с. 116]. Поміж інших жанрів

передвиборчого дискурсу дебати мають яскраво виражений діалогічний характер, агональність, аргументативність і скеровані на актуалізацію політичного іміджу кандидатів перед масовою аудиторією телеглядачів.

Передвиборчі дебати як жанр також походить із західних мас-медійних комунікацій, де політики є публічними особами й активно беруть участь у прилюдному обговоренні ключових питань своєї передвиборчої програми. А. Андрєєв визначає політичні дебати як «діалогічний, аналітичний жанр телевізійної публіцистики, мета якого – виявити позиції, програми, цінності претендентів на виборні посади під час дискусії, що регулюється об'єктивним незалежним модератором та охоплює представлення позицій двох і більше кандидатів, їхню полеміку та відповіді на найважливіші для виборців питання, які поступають від ведучого, журналістів, глядачів у студії або телеглядачів» [3, с. 17].

О. Фоменко визначає передвиборчі політичні дебати як структурований і спеціально організований публічний обмін думками між двома учасниками з актуальної теми та вид публічної дискусії, скерованої на переконання аудиторії, у якому «вербальні і невербальні засоби, що використовуються учасниками дебатів, мають на меті отримання певного результату – сформувати у слухачів позитивне враження від власної позиції» [57, с.7].

На думку дослідників, передвиборчі теледебати для підвищення їхньої ефективності повинні відповідати таким вимогам: віддзеркалювати інтереси аудиторії, ЗМІ та кандидатів; серія дебатів є кращою за одноразові зустрічі кандидатів (оптимально проведення дебатів у три етапи); оптимальною формою дебатів є зустріч «обличчям до обличчя» за затвердженими темами, цікавими для аудиторії; найбільш ефективні дебати в останні дні перед виборами [57, с. 8].

Першими дебатами, здійсненими в телевізійному форматі, були проведені між кандидатами на пост президента США – Дж. Кеннеді і Р. Ніксоном (1960 р.). Сучасний ПД у США демонструє актуальність передвиборчих дебатів для оприлюднення програм кандидатів і репрезентації їхньої мовленнєвої

поведінки. Так, під час останніх виборів було продемонстровано агресивну поведінку Д. Трампа та конфліктну взаємодію між кандидатами [65].

Традиція передвиборчих теледебатів в Україні розпочата з 1991 року, проте Л. Кравчук, який став переможцем президентських перегонів, у них участі не брав. Уперше основні політичні опоненти зустрілися на дебатах у 1994 році: Л. Кравчук і Л. Кучма, де впевненим виглядав невдовзі обраний президентом Л. Кучма. Однак вже на наступних виборах 1999 року в дебатах він участі не брав. Першими знаковими дебатами для українського ПД стали проведені в 2004 році між кандидатами на пост Президента України В. Ющенком і В. Януковичем. Вони відбулися двічі: перша спроба мала штучний характер: теледебати нагадували обмін програмними виступами, а вже друга спроба стала першими теледебатами агонального типу [9, с. 183]. Дискурсивний аналіз теледебатів між В. Ющенком і В. Януковичем, проведених у 2004 році, продемонстрував вибір різних комунікативних ролей за умови певного збігу інших характеристик – гендерних, вікових та соціальних.

Основними моделями комунікативної взаємодії вважаємо чотири комунікативні ситуації, що представляли взаємодію відповідних комунікативних ролей.

1) Комунікативна взаємодія «викладач – учень». На теледебатах таку ситуацію змодельював В. Ющенко, беручи на себе роль екзаменатора: Це іспит для нас, висуваючи поради своєму опоненту: почитайте добрі книжки, прислухайтеся, запам'ятайте. Вибір комунікативної ролі викладача-екзаменатора підкреслений монологічністю виступу В. Ющенка, коли, не чекаючи відповіді опонента, він починає відповідати на власні запитання. Яскравим прикладом реалізації мовленнєвої поведінки «викладача» є апеляції до авторитетів, напр., В. Ющенко: *Я хочу відповісти словами генерала де Голля, президента Франції, одного з моїх улюблених політиків: опозиція у Франції дуже складна, важка, з нею важко спілкуватися, але як президент, я буду з ними спілкуватися, бо опозиція – це також Франція.*

2) Комунікативна ситуація «професіонал – аматор». Цей варіант було ініційовано В. Януковичем в аксіологічному плані: «професіонал від політики» (негативна конотація) – це опонент, а В. Янукович – аматор, напр.: *Я нова людина тут в Києві, як кажуть, на верхніх етажках влади.* Вибір для спілкування поперемінно української та російської мов також посилює семантику непрофесійності відповідно до обраної комунікативної ролі «аматора». У цьому разі йдеться про актуалізацію негативного значення поняття «професійний політик», натомість «аматор» виступає носієм нової, передової ідеології, прибічником нових рішень старих проблем. Звідси й протистояння «нова влада» / «стара влада», що репрезентує В. Янукович.

3) Комунікативна ситуація «батько – син», на відміну від попередніх не нав'язується одним із учасників теледебатів іншому. Навпаки, кожен свідомо обирає відповідну комунікативну роль і мовленнєву поведінку. В. Янукович обрав комунікативну роль «батько», напр.: *Я весь час думав, що зробити, щоб сплатити зарплату працівникам підприємства, на якому я працював, що треба зробити, щоб заспокоїти людей.* В. Ющенко обрав іншу комунікативну роль, яка здається симетричною – це роль «син», проте він позиціонує себе не в контрасті до опонента, а в загальній комунікативній ситуації, напр.: *...я виховувався на моралі свого батька, який був воїном Радянської армії, прикордонником.*

4) Комунікативна взаємодія «Бог – людина» або «богообрана людина – пересічна людина». Тут йдеться про протиставлення сакрального – профанному (звичайному, побутовому). Активна позиція в презентації цієї комунікативної ролі належала В. Януковичу, напр.: *...я часто обращался к Богу чтобы Бог простил вас за ваш грех, Все оскорбления, которые были в мой адрес, и я это сказал в церкви перед иконой, что я всех прощаю.* Несиметричність цієї комунікативної взаємодії виявляється далі: *И я бы хотел – очень бы хотел – чтобы вы по-человечески меня поняли.* Таке звернення до адресата – політичного опонента, доповнює образ «нового месії», який демонструє В. Янукович.

Під час наступних президентських виборів 2010 року, коли основними суперниками стали В. Янукович і Ю. Тимошенко, перший відмовився взяти участь у дебатах. Така сама ситуація мала місце в 2014 році між Ю. Тимошенко і П. Порошенком. Проте інші кандидати активно брали участь у телебатах. Специфікою цих теледебатів був полілогічний, а не діалогічний характер, а основна мета учасників комунікативної взаємодії полягала у підтримці власного політичного іміджу, оскільки більшість з них реально не претендували на пост президента або взагалі були «технічними» кандидатами.

Парламентські дебати – другий різновид – мають регулярний характер в українському ПД і полягають в обговоренні питань під час засідань Верховної Ради. Дослідники визначають поняття парламентського дискурсу як «персуазивного дискурсу, метою продуцента якого є конструювання особливого семіотичного світу, зміна когнітивних настанов опонента, схилення його до тієї чи тієї точки зору з політичного питання і врешті-решт переконання прийняти відповідне рішення у певний спосіб» [24, с. 51]. Ю. Ганжуров наголошує на тому, що парламентський дискурс – це «багато в чому оцінювальне явище» [16, с. 103].

Основним виявом парламентського дискурсу є дебати. О. П'єсуч визначає парламентські дебати як «складну комунікативну подію, що проводиться у формі поступового розгортання та із чітким встановленням часових і тематичних меж обговорень, передбачає залучення великої кількості комунікантів – суб'єктів політичної діяльності, які мають чітко детерміновані статусно-ієрархічні ролі та входять до дискурсивного поля дебатів, об'єднуючись на основі спільних інтересів та вирішуючи обговорювані суспільно-політичні проблеми» [40, с. 46]. Головною метою парламентських дебатів є «проведення дискусій стосовно нових законопроектів і прийняття рішень щодо політичної ситуації в країні» [43, с. 359]. Л. Правикова зазначає, що основними рисами парламентських дебатів є: апеляція до співрозмовників (членів парламенту) не з особистісної позиції, а від імені виборців; надання переваги емоційній аргументації; спрощена форма спілкування і доступна для

розуміння мовна форма; обґрунтування аргументації та наведення прикладів й ілюстративного матеріалу; впевненість або демонстрація впевненості мовців у правильності або істинності своєї позиції.

В українському парламентському дискурсі зазначені риси представлені у виступах депутатів. Насамперед це стосується апеляції до депутатів від імені виборців, напр.: *Дуже часто, коли ми спілкуємося з нашими виборцями, нам громадяни України дорікають за відсутність реформ в державі. Сьогодні у нас є чудовий момент для того, щоб довести спільно із президентською і урядовою гілкою влади, що ці реформи, насправді, ми проводимо* (О. В. Медуниця, 11.02.2015). політики висловлюють у такий спосіб колективну позицію, виражають не особистісну думку, а точку зору українського народу, який вони і представляють. Проте часто подібні звернення мають популістський і спекулятивний характер, оскільки мовці виключно декларативно апелюють до народних прагнень.

Наступна ознака – емоційність парламентського дискурсу – репрезентована емоційною лексикою, що охоплює стилістично-знижені, негативно і позитивно оцінні лексеми тощо, напр.: *Усіх депутатів, хто вчора не був у залі Верховної Ради, позбавити депутатських мандатів як зрадників, дезертирів і боягузів!* (О. Ляшко, 21.02.2014). Також з метою підвищення емоційності виступів політики порушують теми, що стосуються життя і смерті, гідності, здоров'я людей, тобто те, що найбільше хвилює пересічного реципієнта. напр.: *І сьогодні ми маємо зробити все, щоб зупинити кровопролиття, ми сьогодні маємо зробити все, щоб зупинити ганьбу і зупинити їхні смерті, непотрібні смерті* (І. Мирошніченко, 20.02.2014). Емоційність актуалізована передусім в обговорення кризових ситуаціях і в конфліктних ситуаціях, що мають місце у Верховній Раді.

Вибір доступної мовної форми передбачає використання конкретної лексики, метафор, простих синтаксичних конструкцій, напр.: *І не так-то легко політичним злочинцям зараз зіткнути лобами українців проти українців* (В. Кириленко, 22.02.2014); Справа в тому, що нам зараз необхідно приймати

справді швидкі і термінові рішення, хлопці (А. Парубій, 23.02.2014). Однак українські політики часто зловживають термінологією, використовують офіційно-діловий стиль у виступах, що містить велику кількість абстрактної лексики і мовних кліше, напр.: *Країна знаходиться на межі, на межі економічного і політичного колапсу, країну хочуть розірвати і розтягнути. І тільки в наших силах, і тільки в інтересах українського народу, ми зобов'язані зберегти цілісність української держави. Цілісність тієї країни, яка стане членом Європейського Союзу, цілісність тієї держави, яка має велике майбутнє. Але за це майбутнє нам всім треба взяти всю повноту відповідальності* (А. Яценюк, 27.02.2014). Абстрактність і незрозумілість тексту посилюється декларативними заявами, що не містять конкретної, зрозумілої інформації, а є лише висловленням власної позиції без жодної аргументації, напр.: *Ми розуміємо всю відповідальність того, що відбувається зараз в країні, і ми розуміємо про негайну необхідність повернутися до норм Конституції, які були зухвало в неконституційний спосіб скасовані суддями Конституційного Суду, за що, я сподіваюся, вони ще понесуть відповідальність* (Н. Шуфрич, 23.02.2014). Поєднання емоційності з абстрактністю також визначає специфіку українського парламентського дискурсу.

Приклади й аргументи, що мають місце в парламентському дискурсі, здебільшого є або наведенням історичних фактів, напр.: *Можете уявити ситуацію, щоб у травні 1945 року у Берліні до Жукова прийшов Геббельс, Мюллер, Гіммлер, Гейдріх, Кейтель і сказали: маршал Жуков, ми засуджуємо Гітлера, вся кров на його руках, ми ні в чому не винуваті, давайте разом будемо будувати нову Німеччину* (О. Ляшко, 25.02.2014), або конкретних фактів і цифр, напр.: *Державний борг сьогодні сягнув 75 мільярдів доларів США. В 2010 році, коли Віктор Янукович прийшов в офіс Президента, цей борг був вдвічі менший* (А. Яценюк, 27.02.2014). Однак українські депутати рідко вдаються до переконливої аргументації, підтвердженої фактами.

Демонстрація впевненості в правильності позиції реалізована у вигляді переконувальних висловлень, що вказують на визнання мовцем своєї позиції як правильної, напр.: *Я переконаний, що в парламенті є думаюча частина депутатів, я переконаний, що ми здатні приймати 300 голосами рішення, як це було в перші дні. Я переконаний, що за цю постанову мали голосувати понад 300 депутатів, і, очевидно, тут є певні технологічні проблеми нашої роботи* (В. Пинзеник, 28.02.2014). Зазначимо, що в такій категоричній формі утвердження власної думки українські політики рідко висловлюють свої думки.

Отже, вважаємо полемічність і агональність основними характеристиками українських парламентських дебатів. Поєднання конфліктних і кооперативних мовленнєвих стратегій визначає характер спілкування у Верховній Раді, що відбувається у полілогічній формі.

Дебати як жанр українського ПД представлений передвиборчими і парламентськими дебатами. Це МЖ діалогічного або полілогічного характеру, що презентує дискусію політиків та є виявом політичної полеміки, завдання якої – відстояти власну позицію та нівелювати протилежні погляди. Передвиборчі дебати мають яскраво виражений діалогічний характер, агональність, аргументативність і скеровані на актуалізацію політичного іміджу кандидатів перед масовою аудиторією телеглядачів. Для парламентських дебатів характерні апеляція до співрозмовників від імені виборців; надання переваги емоційній аргументації; спрощена форма спілкування; демонстрація впевненості мовців у правильності своєї позиції.

2.2. Типологія мовленнєвих жанрів українського політичного дискурсу

У сучасному мовознавстві МЖ трактують як «вербальне оформлення типової ситуації соціальної взаємодії людей» [31, с. 144], що характерно для різних типів комунікації, зокрема й ПД як інституційного різновиду спілкування. Однак у лінгвістиці представлено різні, часом суперечливі погляди на сутність МЖ. Ф. Бацевич окреслює основні концепції витлумачення МЖ як комунікативно-дискурсивного поняття, власне текстового явища,

особливого типу висловлення та стилістичного явища [8, с. 51]. Ми пропонуємо визначати МЖ як вербальний репрезентант типової ситуації спілкування в межах соціальної взаємодії носіїв мови.

Комунікативна компетенція мовця допомагає вибрати МЖ, потрібний для ефективного й успішного спілкування, оскільки носій мови «здійснює вибір жанрів, що передбачає зміну жанрів та жанрового репертуару відповідно до комунікативної ситуації» [12, с. 182]. Для політиків-мовців МЖ здебільшого детермінують спічрайтери та копірайтери згідно зі специфікою комунікативної ситуації.

Якщо поняття МЖ отримало ґрунтовне потрактування й пояснення в лінгвістиці, то проблема типології МЖ залишається нерозв'язаною через відсутність єдиних критеріїв їх кваліфікації. Окремі спроби розроблення типологій фіксуємо у працях українських і зарубіжних дослідників: О. Акулової, Н. Арутюнової, Ф. Бацевича, Т. Винокур, А. Габідулліної, В. Дементьєва, Ю. Красноп'ярової, Л. Маркової, К. Сєдова, Т. Шмельової та ін., але в кращому разі – це «переліки мовленнєвих жанрів, за можливістю деталізовані» [26, с. 22].

Більшість дослідників схиляється до врахування єдиного критерію розподілу МЖ залежно від характеру поданої інформації – фатичні та інформативні жанри (Т. Винокур, В. Дементьєв, О. Шейгал та ін.). Інформативні жанри мають на меті повідомлення нової та актуальної інформації, а фатичні – настанову на спілкування, мінімізацію нової інформації, пріоритет експресивності та етикетності у взаємодії. Т. Винокур наголошує на тому, що у фатичній комунікації найважливішим є «конотативний аспект комунікативно-стилістичного характеру» [26, с. 23].

Ми пропонуємо поділяти МЖ у ПД на такі групи: презентаційно-іміджеві, інформативні, ритуальні, агітаційні та агонально-аргументативні.

1. Презентаційно-іміджеві МЖ становлять обов'язковий комплекс текстів, потрібних для участі мовця в політичній діяльності й представлені слоганом, програмою та біографією. Ці тексти є основними для ПД. Вони

представляють політичного суб'єкта – політика або політичну партію, тому функціонують як в офіційній формі, поданій до відповідних державних органів, так і в неофіційній, презентованій у масовій комунікації, або є елементом політичної реклами. Ці тексти спрямовані на створення політичного іміджу та його підтримку, тому мають завдання позиціонувати політичного суб'єкта в позитивному або негативному світлі. Характерною ознакою МЖ цієї групи є їх скерованість на створення політичного іміджу людини-легенди, що ґрунтується на «вербальній міфологізації особистості» [61, с. 153].

Політичні слогани презентаційного типу слугують своєрідними візитними картками політичного суб'єкта. Вони орієнтовані на формулювання концептуальної ідеї політичної сили, основних політичних пріоритетів політика або партії, напр.: *Жити по-новому* (Блок Петра Порошенка); *Настав час УДАРу!* (партія «УДАР»); *Українці за «Нашу Україну»* (партія «Наша Україна»); *Сильна команда для складних часів* (партія «Народний фронт»); *Візьми і зроби* (ПО «Самопоміч»); *Мир. Стабільність. Відродження* (Опозиційний блок); *Україна переможе!* (ВО «Батьківщина») тощо. На семантичному рівні слоган є концептуальним ядром виборчої кампанії, передає основну ідею та пріоритети політичного суб'єкта. Він має «бути стрижневим семантичним елементом програми» [56, с. 5], а на структурному рівні становити синтаксичну конструкцію переважно монопредикативного типу.

Політична програма містить розгорнутий виклад пріоритетів політичної діяльності та перспективного плану дій політичного суб'єкта в разі перемоги на виборах. Програма також належить до текстів, який необхідно подати в офіційних джерелах, тому функціонує у двох варіантах – розгорнутого ділового документа та адаптованого для пересічного реципієнта тексту, напр.: *Ми заборонимо продаж землі і ліквідуємо нелегальний земельний ринок, на якому збагачуються товстосуми та спекулянти. Запровадимо право оренди землі під жорстким контролем держави. Заборонимо іноземцям розпоряджатися нашими чорноземами* (Політична програма Радикальної партії О. Ляшка, 2014). На семантичному рівні політична програма має перформативний характер –

вона є політичним комісивом, оскільки не стільки передає заплановані дії суб'єкта, скільки містить їх обіцянки, адресовані виборцям. На структурному рівні програми мають три форми репрезентації – тезову (блокову), контрастну і питально-відповідну. Тезова є найпоширенішою, вона передбачає виклад інформації у вигляді окремих змістових блоків, що охоплюють проблеми внутрішньої і зовнішньої політики, соціальні питання, проблеми культури, економіки, екології, обороноздатності тощо, напр.: (в економічній сфері) *Функціонування економіки України на засадах вільної конкуренції і чесної змагальності; жорсткий контроль держави та суспільства за діяльністю природних монополій* (Політична програма партії «Громадянська позиція», 2012). Контрастний принцип реалізовано у протиставленні або різних політиків, або інформації про виконане та заплановане, напр., дві частини однієї листівки з такими заголовками: *Ю. Тимошенко зробила на посаді прем'єра. Ю. Тимошенко завадили зробити на посаді прем'єра* (Політична програма Ю. Тимошенко, 2010). Питально-відповідний принцип подібний до тезового, проте кожний блок інформації замість заголовка розпочинається питанням, що посилює діалогічний характер політичної комунікації, напр.: *Блок Костенка – Плюща в запитаннях і відповідях* (Програма партії «Блок Костенка – Плюща», 2007).

Політична біографія містить виклад інформації про особу політика, подану в хронологічній формі з пріоритетною актуалізацією кар'єрного росту та позитивних особистісних рис, напр.: *2010 – взяла участь у президентських виборах в Україні і закликала виборців не голосувати ні за Януковича, ні за Тимошенко — а тільки за нових кандидатів* (з політичної біографії І. Богословської, 2012). Політик постає в таких текстах як непересічна особистість, варта довіри виборців, тому на перший план висувають лише позитивні факти і замовчують негативні; це має бути біографія політика-легенди.

За структурою розрізняємо біографію-конспект і біографію-розповідь, що відрізняються характером подання інформації та обсягом. У біографії-конспекті

переважає цифрова і фактична інформація, а в біографії-розповіді – пояснення, коментарі та емоційно-експресивні зауваження щодо особистості політика.

2. Інформативні МЖ подібні до журналістських. Вони повідомляють оперативну інформацію, проте на противагу медійним текстам мають оптимізований характер. Сюди відносимо такі МЖ, як повідомлення, заява та інтерв'ю.

Повідомлення зображує певну подію новинарного характеру, відзначається об'єктивністю фіксації фактів, тому позбавлене аналітичності та аргументативності. Основним каналом розповсюдження політичних повідомлень є друковані й електронні ЗМІ, напр.: *Президент Петро Порошенко провів зустріч із президентом США Дональдом Трампом. Про це він розповів у Вашингтоні під час спілкування із журналістами* (Українська правда, 20.06.2017). Політичні повідомлення фіксують ту інформацію, що потрібна для вдалого висвітлення дій політика або політичної сили.

Заява як політичний текст передає офіційну позицію політика або політичної організації щодо певної проблеми чи події, напр.: *...кожен ЗМІ, який всупереч правді і об'єктивності розмістить цю кремлівську брехню, – автоматично визнає себе рупором кремлівської пропаганди* (Заява партії «Народний фронт», 24.05.2017). Заява є офіційною реакцією політичного суб'єкта на важливі події в суспільстві; її мета — пояснити політичну позицію та спростувати хибну інформацію; основним адресатом заяви є громадськість.

Інтерв'ю має діалогічний характер, а одним із комунікантів у цьому жанрі є політик, від імені якого подано коментарі певної політичної події, напр.: *Деякі ваші колеги з фракції не на диктофон говорять, що дуже незадоволені тим, що відбувається в Опоблоці. Ви можете відверто поговорити про це? Я з ними солідарний на 100 %. Я теж багато чим незадоволений* (Інтерв'ю з Н. Шуфричем. Главком, 21.07.2017). Інформативні МЖ, з одного боку, мають містити об'єктивну й оперативну інформацію здебільшого фактичного характеру, а з другого – оптимізувати її для висвітлення певних подій або характеристики особистостей якнайвигідніше, при цьому

пріоритетною є оптимізація, а не об'єктивність. Звідси й використання маніпулятивних прийомів в інформативних політичних текстах, що допомагають модифікувати інформацію, посиливши її впливовий потенціал.

3. **Ритуальні МЖ** пов'язані з посиленою фатичністю ПД і супроводжують політичні ритуали, що містять вербальні складники – виступи або звернення до громадськості. В українському ПД ритуали представлені широко: паради, інавгурація, святкові урочистості, що супроводжуються виголошенням промов і підготовкою текстів. Виокремлюємо такі ритуальні МЖ, як інавгураційна промова (виголошується новобраним президентом країни), привітання (подається від імені політиків з нагоди свят або річниць), некролог (готується у зв'язку із втратою суспільно значущої персони), подяка (адресована політичному суб'єкту, роль якого необхідно відзначити) тощо. Спільною рисою ритуальних текстів є мінімізація інформативності та новизни, закріплений та періодичний характер, визначеність хронотопу й учасників мовленнєвої взаємодії, напр.: *Я, (ім'я та прізвище), волею народу обраний Президентом України, заступаючи на цей високий пост, урочисто присягаю на вірність Україні. Зобов'язуюсь усіма своїми справами боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу, обстоювати права і свободи громадян, додержуватися Конституції України і законів України, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників, підносити авторитет України у світі* (Клятва Президента України, ст. 104 Конституції). Ритуальні тексти мають визначену структуру, зміст та коло адресатів, вони є втіленням етикетної форми комунікативної взаємодії в політиці. З огляду на це обов'язковими елементами офіційного спілкування у ПД є обмін запрошеннями, подяками, привітаннями між політиками й політичними об'єднаннями.

4. **Агітаційні МЖ** здебільшого функціонують у період виборчих кампаній, їх основне завдання – спонукати виборців до участі в голосуванні та підтримки політичного суб'єкта. З огляду на те, що агітаційні складники в цих жанрах переважно поєднано з інформативними, ритуальними та

аргументативними, МЖ агітаційного типу мають синкретичний характер, а їх основними різновидами є слоган-заклик, політичні виступи та листівки, напр.: *Голосуй за себе, голосуй за «Батьківщину»* (Слоган ВО «Батьківщина», 2014); *Закликаю Вас виявити свою громадянську свідомість і прийти проголосувати на Ваші виборчі дільниці* (Політична листівка, 2010). Агітаційні слогани скеровані на отримання підтримки виборців, вони закликають до участі у виборах та переконують підтримати певну політичну силу або політика. Виступи агітаційного характеру характерні для періоду виборчої кампанії, оскільки їх мета – переконати адресатів у перевагах відповідного політичного суб'єкта. Листівки є універсальним засобом агітації через їх доступність, лаконічність та економічність: комбінований характер цього МЖ уможливорює поєднання в них інформації різного типу й зумовлює їх поліфункційність, напр.: *Не піддавайся спокусі за гроші чи кусок хліба, не зраджуй свою родину, майбутнє своїх дітей та Україну! Повстань проти корупції і брехні, пробуди в собі гідність, справедливість!* (Політична листівка В. Яреми, 2015). При цьому агітаційні МЖ не обов'язково містять спонукальні синтаксичні конструкції, їх головна ознака – прагматична скерованість на схиляння адресата до відповідних дій, а мовні засоби вираження цього спонукування можуть бути різноманітними.

5. *Агонально-аргументативні МЖ* представлені в полілогічній взаємодії політиків, зокрема під час спілкування в телепрограмах і ток-шоу. Елементи змагальності, пріоритетні в цьому разі, скеровані на створення позитивного іміджу політика, але не засобами сторонніх фахівців, а безпосередньо самим політиком. Звідси й активна участь у дебатах, проблемних телепрограмах, політичних ток-шоу, в яких політики нагадують про себе потенційним виборцям та представляють власні погляди щодо актуальних проблем, напр.: *...перше: чому Ляшко правий? Тому що я правду кажу. Тому люди мене і підтримують* (О. Ляшко. Свобода слова, 18.08.2014). Інформативна цінність цих жанрів мінімальна, але вони подібні до портретних нарисів, що представляють політиків як особистостей. Останнім часом в українському ПД ці МЖ

набули поширення завдяки віртуалізації політичної комунікації: політики перетворюються на «фантомних» особистостей, образ яких створюється й підтримується виключно медійними засобами. Фіксуємо зміну в комунікативному просторі: якщо раніше основними видами діяльності політичних суб'єктів були законодавча, економічна, соціальна тощо, то тепер – іміджева, тому реципієнти сприймають їх більше як представників шоу-бізнесу, ніж політиків.

Основними групами МЖ у ПД є іміджево-презентаційні (слоган, програма, біографія), інформативні (повідомлення, заява, інтерв'ю), ритуальні (промова, привітання, подяка, некролог), агітаційні (слоган-заклик, виступ, листівка) та агонально-аргументативні (дебати, ток-шоу). Синкретичний характер і поліфункційність політичних МЖ ускладнює виокремлення жанрових різновидів та характеристику текстів, що потребує додаткової уваги до текстів і визначає перспективи дослідження.

2.3. Лінгвістичний аспект передвиборчих дебатів між П. Порошенком та В. Зеленським

Передвиборча президентська кампанія в Україні 2019 року була досить насичена й динамічна. Усі лінгвополітичні явища, події, продукти цього періоду являють собою передвиборчий дискурс, який ми, услід за О. Ворожцовою та О. Федосєєвим, розглядаємо як різновид політичного дискурсу. Цьому різновиду притаманні як ознаки самого політдискурсу (інституційність, авторитарність, експресивність, дистанційність, театральність, ідеологічність та ін.), так і власні специфічні риси, а саме: а) обмеженість у часі; б) тематична детермінованість; в) агональність; г) відокремленість у просторі; г) визначена загальна мережа подій [13, с. 172].

Теледебати є діалогічною формою (жанром) політичного дискурсу, що може стосуватися як передвиборчого дискурсу, так і траплятися поза його межами. Однак в українських політичних реаліях теледебати як різновид передвиборчої діяльності закріплені на законодавчому рівні й організовуються

державою в особі ЦВК та центральним телеканалом Національної телекомпанії України між кандидатами на пост Президента України, які були внесені до виборчого бюлетеня для повторного голосування [44, с.73]. Відповідно до вимог формат теледебатів під час президентської виборчої кампанії в Україні чітко регламентований, а це безпосередньо впливає на всі аспекти цієї події, зокрема й на лінгвістичний:

- обмежений і розподілений час: вимагає від мовців бути чіткими, лаконічними, що стимулює їх до використання різноманітних мовних засобів, здатних містити максимум інформації й експресії в мінімальному лінгвістичному обрамленні;
- чітко окреслена форма: теледебати відбуваються в усній формі і транслюються глядачам у прямому ефірі, що тягне за собою ряд особливостей (ситуативність, безпосередність, незворотність, спонтанність, часткова імпровізованість, експресивність, розрахованість на слухове сприйняття, можливість використовувати невербальні засоби (жести, міміку, інтонацію і т. ін.) [36]);
- визначена кількість учасників: участь у дебатах беруть лише два кандидати, що зумовлює їхню діалогічну форму.

Однак питання визначення учасників-суб'єктів теледебатів не є однозначним у дослідженнях політичного дискурсу. По-перше, не варто відкидати фактор об'єкта, яким у теледебатах виступає суспільство, або точніше – електорат, а по-друге, важливим чинником постає і суб'єкт ЗМІ, що відповідно до закону є й організатором, і ретранслятором цього дійства. Щодо ролі мас-медіа в теледебатах думки науковців дещо розділилися. Так, О.Шейгал стоїть на позиціях, що ЗМІ є лише технічним засобом зв'язку мовця і віддаленої аудиторії, а роль журналіста є нульовою (окрім як у ток-шоу чи інтерв'ю) [62, с. 37].

Іншої позиції притримується Н. Кондратенко, яка вказує на “креативне підґрунтя” ролі ЗМІ в такому жанрі передвиборчого дискурсу, як теледебати. Услід за В. Карасик лінгвіст обґрунтовує думку, що ЗМІ через журналістів і

певні організаційні моменти все ж має неабиякий вплив на подальший перебіг теледебатів, на поведінку основних мовців-кандидатів [32, с. 144].

Аналізуючи дебати П. Порошенка та В. Зеленського, ми переконуємося, що така думка небезпідставна: місцезнаходження учасників і їхніх команд на «головних» теледебатах, позиція й поведінка журналістів-координаторів, оточення (вочевидь не притаманне узаконеній формі проведення подібного заходу), позиція камер і співвідношення загальних та крупних планів загалом й кожного з кандидатів зокрема – усе це, хоч є факторами екстралінгвальними, мало неабияке значення для досягнення основної мети цієї діалогічної форми політдискурсу: впливу на політичний вибір аудиторії-електорату. Не можна оминати увагою й того, що більшість із цих факторів мали вплив безпосередньо й на мовлення кандидатів (тон, експресія, вибір риторичних фігур та ін.).

Окреслена мета пояснює й полемічний характер подібних теледебатів: кандидати не прагнуть знайти взаєморозуміння чи спільне розв'язання певної проблеми, що передбачає дискусія або ж диспут, натомість проявляється сугестивність і персуазивність виступів кожного з учасників, спрямована не стільки на опонента, скільки на пасивного слухача-глядача.

Такий значний, на нашу думку, сугестивно-персуазивний потенціал у поєднанні з інформаційною та культурною місткістю мають прецедентні феномени.

Прецедентні феномени трактують передовсім як ядерні елементи когнітивної бази, національного лінгвокультурного простору [8,16,24], “як вербальні виразники релевантних для певного лінгвокультурного суспільства знань, маркери національно зумовленого світогляду, здатні в синхронії та діяхронії поєднувати окремі культурні пласти” [9, с.183]. Отже, прецедентні феномени одночасно є репрезентантами трьох вимірів: мови, свідомості й культури.

До ознак прецедентних феноменів, які вирізняють їх від інших лінгвокогнітивних одиниць, уналежнюють: фактичність, асоціативність,

стислість, повторюваність, маркованість, рефлексивність, клішованість, оцінність.

Під прецедентними феноменами (ПФ) розуміємо лінгвокогнітивні одиниці, відомі всім представникам національно-лінгвокультурної спільноти, актуальні в когнітивному (пізнавальному й емоційному) аспекті, до яких апелюють у мовленні представники того чи того національного лінгвокультурного соціуму [30, с. 9]. Власне ж поняття прецедентного феномена в нашому дослідженні розглядатимемо як загальну родову назву всіх видів лінгвоодиниць, які за вище названими ознаками можемо трактувати як прецедентні.

Традиційно прецедентні феномени, спираючись на класифікацію Д. Гудкова, поділяють на вербальні (ті, що можуть бути відтворені в мовленні) та невербальні (ті, що не можуть бути відтворені в мовленні, наприклад: твори живопису, архітектури, музичні композиції). Серед вербальних прецедентних феноменів розрізняють вербалізовані прецеденти (прецедентний текст та прецедентну ситуацію) та власне вербальні прецеденти (прецедентне ім'я та прецедентне висловлення) [17].

Прецедентний текст (ПТ) – лінгвокогнітивна, поліпредикативна одиниця, складний знак, сукупність значень компонентів якого не тотожна його смислу; це завершений і самодостатній продукт мовно-мисленнєвої діяльності, добре відомий будь-якому середньостатистичному представнику національно-культурної спільноти. Прецедентний текст може неодноразово реалізовуватися у процесі мовленні, але лише через пов'язані з ним власне вербальні прецедентні одиниці: прецедентне ім'я, прецедентне висловлення, або засобом описової вербалізації [16, с.103]. Наприклад: *І в мене запитання: яким чином Ви, коли Ви називали Україну повією, коли Ви називали українців “хохлами”, коли Ви знущалися над нашою державою, але лише коли Ви один раз образили Кадирова, Ви тут же перед ним вибачились. У мене запитання: коли Ви вибачитесь перед Україною за повію? (П. Порошенко).*

Виокремлені елементи витлумачуємо як інваріанти прецедентних висловлень: Україна – повія та українці – хохли, які вербалізують два ПТ, що тісно пов’язані з В. Зеленським – адресатом наведеної ілюстрації. Перше висловлення про Україну-повію репрезентує ПТ – жарт, який був висловлений зі сцени В. Зеленським під час одного з гумористичних шоу. Друге висловлення про українців-хохлів відсилає слухачів до ПТ, що був виголошений із вуст головного героя телесеріалу “Слуга народу”, роль якого також грав відповідний кандидат. Це висловлення могло б бути потрактоване інакше, оскільки образливе іменування українців хохлами не нове в українському лінгвокультурному просторі, але обставини використання цього висловлення, мовне обрамлення, особа адресата дає підстави реципієнту викодовувати один із монологів персонажа зазначеної кінострічки.

Казус нинішньої президентської передвиборчої кампанії полягав у тому, що певний кінопродукт і за змістом, і за часом показу сприяв, а то й фактично виступив, неофіційною агітацією одного з кандидатів, який виконав головну роль у кіносеріалі “Слуга народу”. На сьогодні наявна правова колізія щодо того, чи була окреслена ситуація порушенням закону. Одним із найяскравіших аргументів у цій справі є покликання на цитати з останніх серій, що звучали з вуст головного героя, “які дублюють тези передвиборної програми кандидата на пост Президента України Володимира Зеленського та мають ознаки передвиборної агітації у визначенні виборчого законодавства України” [49]. Ці ж висловлення-цитати присутні й у мовленні В. Зеленського на теледебатах: Рівність усіх перед законом, те, чого у Вас не було. Це зняття недоторканості з депутатів і суддів, з президента. Це закон про імпічмент, це закон про відкликання депутата (В. Зеленський).

Чимало мовознавців уналежнюють цитати до категорії прецедентних висловлень, що вербалізують ПТ та / або прецедентну ситуацію [51, с.158]. Тому виділені лінгвоодиниці визначаємо як прецедентні висловлення, які вербалізують ПТ (або ж тексти) передвиборчої програми та монологу

кіноперсонажа. Утім, чітко визначити, який з цих ПТ є первинним, досить важко.

Репрезентація одного ПТ може здійснюватися кількома різними засобами навіть у межах однієї комунікативної ситуації, наприклад: прецедентним висловленням у вигляді цитати та описовою вербалізацією. Більше того, реалізація ПТ може бути підсилена й прецедентним іменем: *«І не на колінах треба повзти до Путіна для того, щоб захистити державу»* (П. Порошенко). Вокремлений фрагмент є описовою вербалізацією ПТ – ще одного виступу В. Зеленського на гумористичному шоу, який містить у собі прецедентне ім'я Путін. Це прізвище президента Російської Федерації, яке є ПФ політичного походження з різко негативною емоційною конотацією, притаманною українській національній лінгвокультурній спільноті. Асоціюється з такими поняттями як “диктатор”, “нападник”, “вбивця”, “агресор”, що пов'язано із сучасними історичними подіями на теренах України (російсько-українська війна або АТО).

У цій же комунікативній ситуації, у мовленні іншого кандидата, вербалізується окреслений ПТ, але вже засобом прецедентного висловлення у формі прямої цитати: *Що стосується колін – слова вирвані з фрази. <...> Далі я сказав <...> і звернувся до Путіна і сказав: “Я готовий стати на коліна, тільки не ставте на коліна Україну!”*, – і ви можете побачити, і це правда (В. Зеленський).

Порівняно з першим способом вербалізації ПТ, прецедентне висловлення змістовніше та чіткіше передає зміст самого ПТ, але подібна форма описової вербалізації є простішою і впізнаванішою.

Уважаємо за необхідне окреслити ці два поняття: прецедентне висловлення й описова вербалізація.

Більшість дослідників як російської лінгвістичної школи [20,23,25], так і української [31,34,39] та ін.) у розумінні прецедентного висловлення спираються на трактування Д. Гудкова: “Прецедентне висловлення – це репродукований продукт мовленнєво-мисленнєвої діяльності, завершена і

самодостатня одиниця, яка може бути предикативною або непередикативною; складний знак, сума значень компонентів якого не дорівнює його смислу” [15, с.12].

Описову вербалізацію як окремий тип власне вербальних прецедентних феноменів розглядає О. Боярських. Ці прецеденти вона трактує як вказівку на ситуацію, що стосується певного художнього тексту і є впізнаваною без використання відомих усталених літературних висловлень чи імен літературних персонажів [9, с.183]. На наш погляд, описова вербалізація у формі поєднання визначених лексем у своєрідний переказ чи фразу (висловлення) може містити покликання не лише на художні твори, але й на будь-яку ситуацію, яка є упізнаваною, а відтак, вербалізувати не лише ПТ, але й прецедентні ситуації, наприклад: Чому ви схопили громадянина за ніс, а дівчині зірвали шапку? (В. Зеленський).

У виділеному фрагменті спостерігаємо описову вербалізацію як реалізацію двох прецедентних ситуацій у межах одного речення. У цьому контексті йдеться про ситуації, що сталися П. Порошенком: камери зняли, як він схопив чоловіка за ніс під час однієї зустрічі з виборцями, і в схожій ситуації – власноруч зірвав шапку з голови дівчини. Така поведінка викликала багато запитань і набула широкого розголосу під час передвиборчої президентської кампанії.

Необхідним вважаємо розглянути питання щодо витлумачення поняття прецедентної ситуації. Окремим предметом дослідження цей різновид ПФ виступає у працях Д. Гудкова [15], А. Гузак [17], О. Нахімової [37]. Традиційно, прецедентна ситуація (ПС) розуміється як більше когнітивна, аніж лінгвістична одиниця; певна “ідеальна” чи то “еталонна” ситуація, пов’язана з сукупністю визначених конотацій, диференційні ознаки якої містяться у когнітивній базі [56, с. 10]. ПС так, як і ПТ, у мовленні вербалізуватися може засобами прецедентних висловлень, прецедентних імен, описовою вербалізацією та іншими засобами. Аналізуючи питання виокремлення описової вербалізації, звертаємо увагу на позицію І. Сахарук. Дослідниця, спираючись на

класифікацію В. Красних, зауважує на недоцільність виділення описової вербалізації як окремого типу ПФ і вказує на можливість зарахування подібних прецедентів “до вербалізованих одиниць вербальних прецедентних феноменів” (ПТ і ПС) [56, с. 11]. По-перше, ПТ чи ПС згідно з подібним підходом є вербалізованими різновидами, а тому не можуть безпосередньо бути представлені в мовленні. По-друге, вони реалізуються або ж вербалізуються за допомогою лінгвоодиниць іншої групи: прецедентного імені чи прецедентного висловлення (хоч і наявна думка, що ПС може актуалізуватися засобами “короткого опису”, “непрецедентними феноменами” або поєднанням певних атрибутів [58, с. 128], але жоден з них не уналежнює ці засоби до прецедентних лінгвоодиниць). По-третє, власне вербальні прецеденти дещо обмежені у своїй можливості репрезентувати ПТ і ПС, адже прецедентне ім’я може мати форму лише власної назви, а прецедентне висловлення серед головних ознак має повторюваність, відтворюваність, відносну сталість або чітку фіксованість форми.

Отже, при такому розумінні окреслений вияв ПС чи ПТ у формі нестандартизованого, незакріпленого висловлення випадає із парадигми ПФ. Не можна оминати увагою і те, що описову вербалізацію недоцільно ставити на один рівень з іншими власне вербальними прецедентними одиницями, оскільки прецедентне ім’я й прецедентне висловлення можуть як містити посилання на ПТ та/або ПС, так і бути окремими самодостатніми одиницями зі своїм закодованим значенням і лінгвокогнітивним підтекстом.

Натомість описова вербалізація як прецедентна одиниця може містити лише покликання на той чи той вербалізований різновид. Гадаємо, вилучати описову вербалізацію із ряду ПФ недоцільно, оскільки їй притаманні всі вище названі ознаки прецедентності більшою чи меншою мірою.

Наведемо приклад функціонування різних форм описової вербалізації однієї ПС: *Чому всі Ваші люди мають обидві руки?* (В. Зеленський) [18]. Аналізуючи виокремлений фрагмент за межами передвиборчого дискурсу, без урахування екстралінгвальних чинників (публічність, особа адресата, політична

складова і т. ін.), беручи до уваги лише його поверховий зміст, ми не можемо назвати таке питання абсолютно чітким, зрозумілим, логічним. Форма висловлення теж невідома й не стала. У такому разі висловлення не може бути розкодованим.

Але, за умови врахування усіх перерахованих аспектів, висловлення набуває глибинного значення, зрозумілого не лише учасникам полеміки, а й багатомільйонній аудиторії: воно містить покликання на ПС, коли опонент, П. Порошенко, тоді чинний Президент України, публічно заявив на повідомлення журналістів про розкрадання оборонного комплексу України людьми з його оточення таке: *Нікому не дозволю красти в армії. Тим, хто буде красти в армії, руки повідрубую* [18]. Ще одну форму вербалізації наведеної ПС спостерігаємо в мовленні іншого кандидата: *Але на кілька питань я хочу відповісти більш докладно, наприклад, про відрубані руки: позиція перша, я – не кат і я – не суддя* (П. Порошенко).

Порівнюючи такі мовні сполуки в тексті ПС та двох формах її описової вербалізації, спостерігаємо спільнокореневість використаних лексем і співзвучність загального змісту, але форма – різна. У таких же контекстах реалізації подібний прецедент, окрім покликання на конкретну ПС, набуває додаткового значення – натяк на самосуд, перевищення повноважень посадовця: *І в мене тоді питання до пана Зеленського: а скажіть, будь ласка, <...> а коли Ваш партнер, бізнес-партнер, який обікрав Україну, маючи обґрунтовані підозри правоохоронних органів України і світу <...> А як Ви йому руку тиснете, і чи йому не будете руки рубати?* (П. Порошенко); *А я буду чекати, пане Володимире, коли Ви Вашим партнерам і собі будете рубати руки* (П. Порошенко).

Яскравим прикладом вдалої модифікації метафоричного вислову у прецедентну одиницю спостерігаємо в такому прикладі: *Володимир – гарний артист, Володимир – можливо, гарна людина, але сьогодні <...>, це обгортка, обгортка яскрава, яка покриває тих, хто починаючи з 13-го року утік з нашої країни, а сьогодні хоче в цій обгортці повернутися назад до країни і зробити*

ревани (П. Порошенко) та Ви зараз кажете, що я – обгортка. Я розумію, що Ви дуже гарно розумієтесь на обгортках (В. Зеленський).

У другій ілюстрації, яку можна визначити як описову вербалізацію, через додавання до основного атрибута обгортка глибшого ситуативного значення, мовцем була закодована ПС: П. Порошенко, автор метафори-перенесення, яка містилася в першій цитаті, є власником “Roshen” – однієї з найбільших кондитерських фабрик в Україні, до чого й апелює В. Зеленський, автор другого висловлення.

О. Ворожцова зазначає, що ПС здатна актуалізуватися в мовленні не лише через прецедентне ім'я, прецедентне висловлення чи “невеликий “опис” самої ситуації (чим по суті і є описова вербалізація), але й шляхом її “найменування” [14, с. 37], наприклад: *У нас сьогодні дуже ефективно працює пропаганда Росії, як частина гібридної війни проти нашої держави (П. Порошенко).* Мовна сполука гібридна війна в такому контексті є прецедентною, яка містить покликання на ПС – суспільно-політичні події, засвідчені на території України з 2014 року до сьогодні, а саме російсько-української війни (або АТО). Пряме ж значення такого словосполучення є лише “різновид війни” з характерними ознаками цього світового суспільно-політичного катаклізму.

На відміну від попередніх прикладів, де ПТ та ПС реалізовувалися засобами описової вербалізації, наведений приклад повертає нас до сталої форми вираження ПС. Одною з таких сталих, відтворюваних форм, якій властиві й інші ознаки прецедентності, є прецедентні висловлення. Питання щодо уналежнення подібних мовних сполук до прецедентних висловлень є досить дискусійним. Прецедентними висловленнями називають різнопланові цитати, загальновідомі в межах лінгвокультурологічної спільноти, приказки й прислів'я [17], аформизми, крилаті вислови, алюзії, плагіат [30], фразеологізми [39].

О. Ворожцова услід за М. Ілюшкіною до прецедентних висловлень уналежнює також і стійкі мовні вирази Згідно з такою позицією, до прецедентних висловлень можна зарахувати й мовну сполуку гібридна війна, а

також, наприклад, п'ята колона: І відповідь дуже проста: *оце є яскрава обгортка, а в середині сидять соратники Азарова, соратники Януковича, в середині сидить “п'ята колона”, в середині сидить росіяни і олігархи-втікачі* (П. Порошенко).

Наведена ілюстрація містить стійкий мовний вираз та прецедентні імена, які тісно між собою пов'язані у глибинному значенні. Виокремлені прецедентні одиниці вербалізують ПС історичного, суспільно-політичного змісту. У прямому, поверховому, трактуванні п'ята колона – це особи, організації, чиї дії викликають тривогу у країні, а їхні зв'язки із закордоном – таємниця для широкого загалу: диверсанти, саботажники, внутрішні вороги тощо. Однак прецедентність цієї лінгвоодиниці полягає в закодованій ПС, характерній і зрозумілій саме українській національній спільноті: розуміння під п'ятою колоною організацій, політичних та інших суспільних діячів, які мають проросійські погляди, відстоюють їх, а тому належать до представників проросійського “федеративного” вектору розвитку українського політичного дискурсу [54, с. 85]. Цей сталий вираз тісно пов'язаний з прецедентними іменами, використаними поряд у наведеному ілюстративному матеріалі: Янукович, Азаров (прізвище Президента України та Прем'єр-міністра України, відповідно, які спробували повернути політичний розвиток України у проросійський напрямок, через що були змушені рятуватися втечею після подій Революції Гідності).

Питання правомірності трактування подібних сталих виразів як прецедентних висловлень ускладнюється ще й тим, що традиційно в лінгвістиці поняття “висловлення” (як і російське “высказывание”) передбачає предикативну форму, проте автори традиційного витлумачення терміна прецедентне висловлення, зазначають, що не зважаючи на суперечності, вони бачать можливим збереження слова “висловлення” як “складової терміна, оскільки наше дослідження продемонструвало, що при запропонованому підході немає суттєвої різниці у функціонуванні “предикативних” та “непредикативних” прецедентних висловлень” [56, с.33].

Спираючись на цю авторитетну думку, вважаємо можливим зарахування сталих мовних виразів, які не мають предикативної форми, але містять усі основні ознаки прецедентності, до прецедентних висловлень, зокрема й таких, що вербалізують ПТ чи ПС, наприклад: *...яким чином ви задасте питання? Що Президент має виступати катом або відродити “трійки НКВСу”, або телефонним дзвінком запротювати людей за грати?* (П. Порошенко). Трійка НКВС або особлива трійка НКВС витлумачується як “орган позасудового винесення вироків в СРСР, що існував у 1937–1938 роках під час Великого терору”. Функціонування таких органів з усіма відомими жахливими результатами їхньої діяльності і є історичною ПС, на яку покликається аналізоване прецедентне висловлення. У наведеному ілюстративному контексті прецедент трійка НКВСу містить поняття жорсткого тоталітарного устрою, авторитаризму, що передбачає засудження будь-кого диктатором чи його представниками в антидемократичний, несправедливий, позасудовий спосіб.

Поєднання кількох засобів вербалізації ПС або ПТ в одній комунікативній ситуації досить поширене явище, оскільки це може не лише конкретизувати глибинний зміст, але й підсилити експресивно-оцінне забарвлення одиниці, до якої апелюють, наприклад, у такому разі: *Наша спільна позиція: ми маємо захистити державу від Вас, Ви не Голобородько, Ви сюди приїхали не на тролейбусі і навіть не на велосипеді* (П. Порошенко).

За такого опису та у зв'язку з адресацією звернення В. Зеленському, навіть за умови відсутності прецедентного імені подібне висловлення є вербалізацією ПС: за сюжетом кінострічки “Слуга народу” головний герой, роль якого грав В. Зеленський, (Василь Голобородько – “представник з народу”, учитель історії, який став Президентом України) їздив на роботу, будучи і вчителем, і президентом, переважно на велосипеді або громадському транспорті. Прецедентне ім'я наразі слугувало підсиленням описової вербалізації з акцентуацією уваги на змістовній несхожості політичних образів реального кандидата й персонажа кінострічки.

Максимального сугестивно-персуазивного впливу в мовленні можна досягти за допомогою використання прецеденту, зміст і форма якого не лише була б зрозуміла, влучна, але й торкалася б найсакральніших асоціацій у свідомості реципієнта, найболючіших питань сучасності. Для українського суспільства таким є питання самоідентифікації й самовизначення, що коштувало життів на Революції Гідності і досі захищається ціною життів на Сході України – це обрання європейського, демократичного вектору розвитку [54, с. 85].

Найболючішим для українського народу є питання політичної влади. А найсакральнішим для українців, які в більшості є християнами, є Біблія. Один із мовців (В. Зеленський) зміг поєднати всі ці широкі аспекти в невеликому висловленні зі збереженням усіх змістових нюансів: Ви – не пророк і я – не Мойсей, ми не можемо кудись вести Україну. Україна іде до Європи, а Ви зараз, як гарант, повинен захищати вибір українців (В. Зеленський). Покликаючись на ПС, коли пророк Мойсей водив 40 років євреїв по пустелі, покликаючись водночас і на ПТ – Біблію, підсилюючи висловлення прецедентним іменем Мойсей, мовець задовує своє бачення місця головного політика країни – місця захисника і право українського народу на самовизначення – обраного шляху до Європи.

Висновки до розділу 2

Отже, теледебати є однією з діалогічних форм політичного дискурсу, якій притаманні не лише ознаки політичного дискурсу, але й власні специфічні ознаки: агональність, обмеженість у часі, тематична детермінованість, регламентованість, полемічність та ін. Дебати, як будь-який інший жанр політичного дискурсу, має на меті здійснення впливу на політичний вибір (думку) реципієнтів-слухачів, тому мовці активно вдаються до використання таких лінгвістичних засобів, які містять великий сугестивно-персуазивний потенціал.

Одним із таких засобів відносно компактної мовленнєвої форми є прецедентні феномени. У теледебатах між П. Порошенком та В. Зеленським вербалізовані прецедентні феномени представлені прецедентними ситуаціями та прецедентними текстами. Ці прецеденти реалізовувалися в мовленні через прецедентні висловлення й прецедентні імена, що часто поєднуються в межах однієї комунікативної ситуації. Прецедентний текст та прецедентна ситуація актуалізовувалася в мовленні через описову вербалізацію, яку можна уналежнити до однієї з прецедентних форм вияву вербалізованих прецедентних феноменів; через сталі мовні вирази й найменування ситуацій, що можуть бути названі прецедентними висловленнями непередикативної форми. Кандидати у своєму мовленні апелюють до прецедентних феноменів, які мали різні рівні глибинності значення (прецедентності), але з легкістю декодовувалися в українському лінгвокультурному просторі.

Дослідження лінгвістичного аспекту теледебатів як яскравої частини сучасного українськомовного політичного дискурсу має неабиякий науковий потенціал для подальших розвідок. Лишається нерозкритим питання особливостей функціонування прецедентних феноменів у дебатах, їхньої джерельної бази; темою окремої роботи може стати ґрунтовніше студіювання особливостей власне вербальних прецедентних одиниць (прецедентних імен та прецедентних висловлень).

ВИСНОВКИ

Проблеми ПК перебувають у центрі уваги політичної лінгвістики як окремої галузі мовознавчої науки. Використання паралельних термінів «політична лінгвістика» та «лінгвополітологія» є недоцільним, оскільки міждисциплінарний характер цієї лінгвістичної галузі зумовлює поєднання різних методологічних принципів, при цьому метою ПК є боротьба за владу, що передбачає нетотожність, несиметричність комунікативних позицій мовця та реципієнта.

Політична лінгвістика розвивалася за такими етапами:

- 1) перший донауковий етап (від античності до початку XX ст.) характеризується наданням переваги риторичним та стилістичним дослідженням політичної комунікації;
- 2) другий етап (перша половина XX ст. – 60-ті роки XX ст.) має загальнонауковий характер і пов'язаний із соціологічними, культурологічними, філософськими та філологічними дослідженнями політичної комунікації;
- 3) третій етап (60-ті – 90-ті роки XX ст.) пов'язаний з виокремленням політичної лінгвістики як міждисциплінарної галузі знань;
- 4) четвертий етап (90-ті роки XX ст. – початок XXI ст.) відображає сучасний стан політичної лінгвістики. Методологія політичної лінгвістики ґрунтується на методах критичного аналізу, контент-аналізу, риторичної критики, когнітивного аналізу та інтент-аналізу.

Політичний дискурс насамперед досліджують у межах політичної комунікації, а його сутнісні ознаки мають характер антиномій: ритуальність та інформативність, інституційність та особистісний характер, езотеричність і загальна доступність, редукціонізм і повнота інформації, стандартність та експресивність, діалогічність і монологічність, імпліцитна та експліцитна оцінність, агресивність і толерантність.

Політичний дискурс – це конкретний вияв політичної комунікації, що передбачає актуалізацію політичного тексту в комунікативному акті взаємодії

політичного суб'єкта (політика, політичної сили, влади) та політичного об'єкта (аудиторії, електорату, виборця). Він характеризується інституційністю, інформативністю, смисловою невизначеністю, фантомністю, фідеїстичністю, езотеричністю, актуалізацією мас-медіа як каналу комунікації, дистанційованістю та авторитарністю, театральністю та динамічністю.

Отже, вважаємо полемічність і агональність основними характеристиками українських парламентських дебатів. Поєднання конфліктних і кооперативних мовленнєвих стратегій визначає характер спілкування у Верховній Раді, що відбувається у полілогічній формі.

Дебати як жанр українського ПД представлений передвиборчими і парламентськими дебатами. Це МЖ діалогічного або полілогічного характеру, що презентує дискусію політиків та є виявом політичної полеміки, завдання якої – відстояти власну позицію та нівелювати протилежні погляди. Передвиборчі дебати мають яскраво виражений діалогічний характер, агональність, аргументативність і скеровані на актуалізацію політичного іміджу кандидатів перед масовою аудиторією телеглядачів. Для парламентських дебатів характерні апеляція до співрозмовників від імені виборців; надання переваги емоційній аргументації; спрощена форма спілкування; демонстрація впевненості мовців у правильності своєї позиції.

Основними групами МЖ у ПД є іміджево-презентаційні (слоган, програма, біографія), інформативні (повідомлення, заява, інтерв'ю), ритуальні (промова, привітання, подяка, некролог), агітаційні (слоган-заклик, виступ, листівка) та агонально-аргументативні (дебати, ток-шоу). Синкретичний характер і поліфункційність політичних МЖ ускладнює виокремлення жанрових різновидів та характеристику текстів, що потребує додаткової уваги до текстів і визначає перспективи дослідження.

Отже, теледебати є однією з діалогічних форм політичного дискурсу, якій притаманні не лише ознаки політдискурсу, але й власні специфічні ознаки: агональність, обмеженість у часі, тематична детермінованість, регламентованість, полемічність та ін. Дебати, як будь-який інший жанр

політичного дискурсу, має на меті здійснення впливу на політичний вибір (думку) рецепієнтів-слухачів, тому мовці активно вдаються до використання таких лінгвістичних засобів, які містять великий сугестивно-персуазивний потенціал.

Одним із таких засобів відносно компактної мовленнєвої форми є прецедентні феномени. У теледебатах між П. Порошенком та В. Зеленським вербалізовані прецедентні феномени представлені прецедентними ситуаціями та прецедентними текстами. Ці прецеденти реалізовувалися в мовленні через прецедентні висловлення й прецедентні імена, що часто поєднуються в межах однієї комунікативної ситуації. Прецедентний текст та прецедентна ситуація актуалізовувалася в мовленні через описову вербалізацію, яку можна уналежнити до однієї з прецедентних форм вияву вербалізованих прецедентних феноменів; через сталі мовні вирази й найменування ситуацій, що можуть бути названі прецедентними висловленнями непередикативної форми. Кандидати у своєму мовленні апелюють до прецедентних феноменів, які мали різні рівні глибинності значення (прецедентності), але з легкістю декодовувалися в українському лінгвокультурному просторі.

Дослідження лінгвістичного аспекту теледебатів як яскравої частини сучасного українськомовного політичного дискурсу має неабиякий науковий потенціал для подальших розвідок. Лишається нерозкритим питання особливостей функціонування прецедентних феноменів у дебатах, їхньої джерельної бази; темою окремої роботи може стати ґрунтовніше студіювання особливостей власне вербальних прецедентних одиниць (прецедентних імен та прецедентних висловлень).

Аналізом названих проблем плануємо продовжити наші подальші пошуки пізнання сучасних українськомовних політичних дебатів. Перспективи дослідження полягають у вивченні стратегій і тактик спілкування українських політиків у політичних дебатах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Акопова Д.Р. Стратегии и тактики политического дискурса. *Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского*. 2013. № 6 (1). С. 403–409.
2. Алексієвець О. Історія та сучасність політичної лінгвістики. *Україна – Європа – Світ : міжнародний збірник наукових праць*. Тернопіль : ТНПУ, 2012. Вип. 9. С. 248–255.
3. Андреев А. А. Политические телевизионные дебаты : их роль в избирательных кампаниях, социально-психологические и жанровые особенности : автореферат дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.01.10 – журналистика. М., 2004. 20 с.
4. Арутюнова Н. Дискурс. *Лингвистический энциклопедический словарь* / гл. ред. В. Ярцева. М.: Сов. энциклопедия, 1990. С. 136–137.
5. Баранов А. Н. Парламентские дебаты: традиции и новации. М. : Знание, 1991. 64 с.
6. Басырова Н.Т. Политический дискурс. URL: http://www.rusnauka.com/15_NPN_2009/Politologia/46717.doc.htm.
7. Бахтин М.М. Проблема речевых жанров. *Социальная психолінгвістика*. М.; Лабиринт, 2007. С. 197–236.
8. Бацевич Ф.С. Лінгвістична генологія: проблеми і перспективи. Львів : ПАІС, 2005. 264 с.
9. Богатирьова Є. Політичні дебати як тип аргументативного політичного дискурсу. *Лінгвістичні студії*: [зб. наук. праць]. 2010. Вип. 21. С. 183–187. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2010_21_37
10. Будаев Э. В., Чудинов А. П. Современная политическая лингвистика. URL: <http://www.philology.ru/linguistics1/budaev-chudinov-06a.htm>.
11. Бурдые П. Структура, габитус, практика. *Журнал социологии и социальной антропологии*. 1998. Т. I. № 2. URL: <http://www.old.jourssa.ru/1998/2/4bourd.html>.

- 12.Ващук Т. Політичний дискурс як об'єкт лінгвістичного дослідження. *Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка*. 2007. № 33. С. 182–185.
- 13.Винокур Т.Г. Говорящий и слушающий. Варианты речевого поведения. М.: Наука, 1993. 172 с.
- 14.Волкова Т.А. Дискурсивно-коммуникативная модель перевода в исследовании институционального дискурса. *Вестник Челябинского государственного университета*. 2011. № 17. С. 37–42.
- 15.Гайкова О. В. Предвыборный дискурс как жанр политической коммуникации : автореферат дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 – германские языки. Волгоград, 2003. 22 с.
- 16.Ганжуров Ю. Парламентський дискурс в публічних комунікаціях. *Політичний менеджмент*. 2005. № 6. С. 103–113.
- 17.Гузак А. Прецедентна ситуація: роль в політичній ораторській промові (на матеріалі промов американських президентів). *Науковий вісник Чернівецького університету : Германська філологія*. 2014. Вип. 720. С. 219–227.
- 18.Дебати: Порошенко / Зеленський. Повне відео. URL : https://www.youtube.com/watch?v=Gtl_lux40i4&t=1796s (дата звернення: 01.05.2019).
- 19.Дементьев В.В. Теория речевых жанров. М. : Знак, 2010. 600 с.
- 20.Демьянков В.З. Политический дискурс как предмет политологической филологии. *Политическая наука. Политический дискурс: История и современные исследования*. 2002. № 3. С. 32–43.
- 21.Жбанков М.М. Жанровая система как институциональный признак дискурса клинических исследований (на материале английского языка). URL: <http://referatdb.ru/medicina/160038/index.html>. Дата обращения: 24.12.2017.
- 22.Карасик В.И. Дискурс. *Социальная психолингвистика: Хрестоматия*. М.; Лабиринт, 2007. С. 162–196.

23. Карасик В.И. О типах дискурса. *Языковая личность: институциональный и персональный дискурс*. Волгоград: Перемена, 2000. С. 5–20.
24. Карпусенко М. В. Особливості реалізації комунікативних стратегій у президентських дебатах у США (на прикладі Д. Трампа і Х. Клінтон). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «філологія»*. 2017. № 27. Т. 2. С. 51–54. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v27/part_2/16.pdf
25. Карпухина Е. А. Специфика политического дискурса. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов : Грамота, 2011. № 4. С. 91–93. URL: <http://www.gramota.net/materials/2/2011/4/23.html>.
26. Касіян Г.М. Мовленнєвий етикет у сучасному французькому суспільно-політичному дискурсі: лінгвокогнітивний і комунікативно-прагматичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.05. К., 2014. 22 с.
27. Ковалевська Т. Ю. Специфіка рекламного та політичного дискурсів. *Реклама та PR у масовоінформаційному просторі* : [монографія]. Одеса : Астропринт, 2009. С. 11–21.
28. Кондратенко Н. В. Неологізми в сучасному українському політичному дискурсі: семантико-словотвірний аспект. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2014. Вип. 37. С.151–156.
29. Кондратенко Н. В. Український політичний дискурс: текстуалізація реальності : монографія. Одеса, 2007. 156 с.
30. Красних В.В. Система прецедентных феноменов в контексте современных исследований. *Язык, сознание, коммуникация* : сб. ст. Москва: Филология, 1997. Вып. 2. С. 5–12. URL: http://www.philol.msu.ru/~slavphil/books/jsk_02_01krasnych.pdf (дата обращения: 01.05.2019).

- 31.Кондратенко Н.М. Лінгвопрагматичні аспекти дослідження політичної комунікації в українському мовознавстві. *Вісник Одеського національного університету*. Серія «Філологія». 2015. Т. 20. Вип. 2 (12). С. 144–150.
- 32.Кондратенко Н.М. Типологія мовленнєвих жанрів українського політичного дискурсу. *Філологічні студії*. 2017. Вип. 9. С. 18–22.
- 33.Кондратенко Н. Український політичний дискурс: текстуалізація реальності : монографія. Одеса : Чорномор'я, 2007. 156 с.
- 34.Кривий А. Дискурсний аналіз і сучасне мовознавство. *Дискурс іноземномовної комунікації*. Львів : Видавництво Львівського національного університету імені Івана Франка, 2001. С. 158–162.
- 35.Лосєва І. М. Мовностилістичні особливості політичної полеміки кандидатів у президенти США (на матеріалі інтернет-дискурсу) : автореферат дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 – германські мови. Запоріжжя, 2016. 20 с.
- 36.Мацюк З.С., Станкевич Н.А. Українська мова професійного спілкування : навч. посіб. Львів, 2005. URL : <https://studfiles.net/preview/5025515/>.
- 37.Нагорна Л. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики. Київ : Світогляд, 2005. 315 с.
- 38.Новикова А.М. Содержание языковой картины политического мира. *Перевод и сопоставительная лингвистика*. 2016. № 12. С. 111–113.
- 39.Одарчук Н., Мірончук Т. Аргументативний потенціал прецедентних феноменів у політичному дискурсі. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки*. 2014. Вип 4. С. 111–115. URL : <http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/7925>.
- 40.П'єсцух О. І. Парламентські дебати Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії в когнітивно-дискурсивній парадигмі. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. А., 2018. 388 с.
- 41.Перельгут Н.М., Сухоцкая Е.Б. О структуре понятия «политический дискурс». *Вестник Нижневаторского государственного университета*. 2013. № 2. С. 35–41.

- 42.Порошенко: «Хто буде красти в армії – руки повідрубаю». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=GPAyMHILXLo>.
- 43.Правикова Л.В. Персуазивность как когнитивная стратегия в парламентском дискурсе. *Грамота*. 2018. № 1 (79). Ч. 2. С. 359–362. URL: <http://www.gramota.net/materials/2/2018/1-2/39.html>
- 44.Про вибори Президента України : Закон України : чинне законодавство із змінами та допов. станом на 15 січня 2019 року : офіц. текст. К.: Алерта, 2019. 140 с.
- 45.Сахарук І.С. Типологія прецедентних феноменів у сучасному українському дискурсі. *Лінгвістичні студії*. 2011. Вип. 23. С. 197–203. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2011_23_46.
- 46.Седов К.Ф. Человек в жанровом пространстве повседневной коммуникации. *Антология речевых жанров: повседневная коммуникация*. М.: Лабиринт, 2007. С. 7–38.
- 47.Селіванова О. Основи теорії мовної комунікації : підручник. Черкаси, 2011. 350 с.
- 48.Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність : монографія. Київ : 2002. 392 с.
- 49.Серіал “Слуга народу” дублює передвиборчу програму Зеленського. Нацрада. URL : <https://konkurent.in.ua/publication/39646/serial-sluga-narodu-dublupeperedviborchu-programu-zelenskogo-natsrada/>.
- 50.Славова Л.Л. Мовна особистість у сучасному американському та українському політичному дискурсі: автореферат дис. ... д-ра. філол. наук : спец. 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство. К., 2015. 36 с.
- 51.Славова Л.Л. Прецедентні феномени в мовленні політиків. *Мовні і концептуальні картини світу* : зб. наук. праць. Київ, 2012. Вип. 42. Ч. 2. С. 168–180 URL :http://philology.knu.ua/library/zagal/Movni_i_konceptualni_2012_42_2/168_180.pdf.

- 52.Славова Л. Мовна особистість лідера у дзеркалі політичної лінгвоперсонології : США – Україна. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2012. 360 с.
- 53.Солганик Г.Я. Язык СМИ и политика. Москва: Издательство Московского университета; факультет журналистики МГУ им. М.В. Ломоносова, 2012. URL: <http://lib.sale/jurnalistika-knigi/funktsionalnaya-tipologiya-znakov-71570.html>.
- 54.Соловйова Т. О. Розбудова теорії політичної лінгвістики в українському науковому просторі. *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В., 2018. Вип. 18. С. 75–88.
- 55.Спиридовский О.В. Парламентские дебаты как жанр политического дискурса. *Научный альманах*. 2015. № 9 (11). С. 1568–1574.
- 56.Феномен прецедентности и прецедентные феномены : дискусия / Ю. А. Сорокін и др. *Язык, сознание, коммуникация*. М.: Филология, 1998. Вип. 4. С. 5–33. URL : http://www.philol.msu.ru/~slavphil/books/jsk_04_01_sorokin_et.pdf.
- 57.Фоменко О.С. Лінгвістичний аналіз сучасного політичного дискурсу США (90-ті роки XX століття) : автореферат дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 – германські мови. К., 1998. 20 с.
- 58.Форманова С.М. Феномен прецедентності в романі Марії Матіос “Містер і місіс Ю-ко в країні укрів”. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Херсон, 2008. Вип. 7. С. 128–134. URL : <http://linguistics.kspu.edu/2008/>.
- 59.Халатян А.Б. Предвыборный дискурс. *Политическая лингвистика*. Ставрополь. 2011. № 2. С. 180–187.
- 60.Халатян А.Б. Предвыборный дискурс: жанровое своеобразие и специфика языкового воплощения (на материале текстов предвыборных кампаний 2008 г. в России и США). Дисс. ... канд. филол. наук. 2011. 342 с.

61. Черепанова И.Ю. Заговор народа: Как создать сильный политический текст. М. : КСП+, 2002. 464 с.
62. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса. М.: Гнозис, 2004. 326 с.
63. Эпштейн О. В. Семантико-прагматические и коммуникативно-функциональные категории политического дискурса. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов : Грамота, 2008. № 2. С. 150-156. URL: <http://www.gramota.net/materials/2/2008/2/55.html>.
64. Bell V. Negotiation in the workplace: The view from a political linguist // A. Firth (Ed.). *The discourse of negotiation: Studies of language in the workplace*. Oxford etc.: Pergamon, 1995. 41–58.
65. Charaudeau P. A quoi sert d'analyser le discours politique? URL: <http://www.patrick-charaudeau.com/A-quoi-sert-d-analyse-le-discours,161.html>.
66. Dijk T. van. Discourse, Opinion and Ideologies. *Discourse and Ideologies*. Clevedon : Multilingual Matters LTD, 1996. P. 7–37.
67. Seignour A. Méthode d'analyse des discours. L'exemple de l'allocation d'un dirigeant d'entreprise publique. *Revue française de gestion*. 2011/2. № 211. P. 29–45.
68. Wodak R. Critical Linguistics and Critical Discourse Analysis. *Handbook of Pragmatics*. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publ. Co., 1994. P. 30–42.
69. Wodak R. Mediation between discourse and society: assessing cognitive approaches in CDA. *Discourse and society*. 2006. № 8. pp. 179–190.

ДОДАТКИ**Додаток А****Підтвердження апробації результатів дослідження**

**ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І КУЛЬТУРИ**

Витяг з протоколу №3

засідання студентського лінгвістичного гуртка від 1 грудня 2020 р.

- 1. Слухали:** Доповідь Лаврентія Максима «Дебати як мовленнєвий жанр українського політичного дискурсу. Типологія мовленнєвих жанрів».
- 2. Слухали:** Про результати апробації наукового дослідження «Жанрово-стилістичний аналіз політичних дебатів (на прикладі вітчизняних ток-шоу)» Лаврентія Максима.

Ухвалили:

1. Схвалити доповідь студента Лаврентія М. Півень В. ««Дебати як мовленнєвий жанр українського політичного дискурсу. Типологія мовленнєвих жанрів»».
2. Вважати доповідь М. Лаврентія апробацією його наукового дослідження «Жанрово-стилістичний аналіз політичних дебатів (на прикладі вітчизняних ток-шоу)»».

Голова гуртка _____

Шах К.

Секретар _____

Білоус О.

Керівник гуртка _____

Митько Н. А.

ДЕКЛАРАЦІЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Лаврентій Максим Олександрович

Філологічний факультет

035 Філологія / 035.10 Прикладна лінгвістика

ОП Публічна лінгвістика

ДЕКЛАРАЦІЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Усвідомлюючи свою відповідальність за надання неправдивої інформації, стверджую, що подана кваліфікаційна (магістерська) робота на тему: «Жанрово-стилістичний аналіз політичних дебатів (на прикладі вітчизняних ток-шоу)» є написаною мною особисто.

Одночасно заявляю, що ця робота:

- не передавалась іншим особам і подається до захисту вперше;
- не порушує авторських та суміжних прав, закріплених статтями 21-25 Закону України «Про авторське право та суміжні права»;
- не отримувалась іншими особами, а також дані та інформація не отримувалась у недозволений спосіб.

Я усвідомлюю, що у разі порушення цього порядку моя кваліфікаційна робота буде відхилена без права її захисту, або під час захисту за неї буде поставлена оцінка «незадовільно».
